

Fundusze Europejskie

Poradnik metodyczno-dydaktyczny dla nauczycieli edukacji ponadpodstawowej

**Wskazówki merytoryczno-organizacyjne
dotyczące pracy w zróżnicowanym
zespole klasowym na różnych przedmiotach
w szkole ponadpodstawowej,
ogólnodostępnej**

Opracowanie: Justyna Jachimczyk-Miller

Fundusze Europejskie
dla Pomorza

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

**Pomorski Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli w Słupsku**

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

w ramach projektu unijnego
pn. **Regionalne wsparcie edukacji włączającej**

Wydawnictwo:

Pomorski Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku

Redakcja:

Władysława Hanuszewicz

Korekta, projekt i skład:

Szarek Wydawnictwo Reklama
76-200 Słupsk, ul. Grottgera 19

ISBN: 978-83-88926-18-1

Publikację w formacie PDF można pobrać
ze strony [Regionalnej bazy dobrych praktyk
Pomorskiej Biblioteki Pedagogicznej w Słupsku](#)

Poradnik przygotowany w ramach projektu pn. „Regionalne wsparcie edukacji włączającej” realizowany jest w ramach programu Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027, Priorytet 5 Fundusze europejskie dla silnego społecznie Pomorza (EFS+), Działanie 5.8. Edukacja ogólna i zawodowa, współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego Plus oraz z budżetu państwa.

Spis treści

Wstęp	4
1. Słowniczek	7
2. Edukacja włączająca w polskiej oświacie	11
3. Wyzwania dla nauczycieli i specjalistów w szkole ponadpodstawowej, ogólnodostępnej	15
3.1 Zróżnicowana grupa	16
3.2 Trudności i deficyty u uczniów w zróżnicowanym zespole klasowym	17
3.3 Wskazówki do pracy ze zróżnicowaną grupą	28
3.4 Najważniejsze dokumenty w pracy z grupą zróżnicowaną	31
Podsumowanie	35
Literatura	36
Netografia	39
Zestawienie aktów prawnych	40
Scenariusze zajęć	42
Godzina wychowawcza	42
Zajęcia z fizyki	46
Zajęcia z biologii	48
Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET)	50
Recenzja	54
Notki autorskie	56

*„Nigdy nie uczę moich uczniów,
staram się jedynie zapewnić warunki,
w których mogą się uczyć.”*
Albert Einstein

Wstęp

Mini poradnik jest jednym z 4 poradników przygotowanych dla Pomorskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Słupsku, na potrzeby biblioteczki metodyczno-dydaktycznej oraz regionalnej bazy dobrych praktyk i bazy ekspertów. Mini poradniki zostały opracowane z podziałem na poszczególne etapy kształcenia – projekt „Regionalne wsparcie edukacji włączającej” w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027.

Poradnik stanowi połączenie wiedzy, badań oraz praktycznych rozwiązań, które mogą stanowić pomoc dla nauczyciela w stosowaniu własnych rozwiązań w pracy z grupą zróżnicowaną. W przystępnej formie przekazane zostaną te treści, które są najbardziej nurtujące w pracy większości nauczycieli. Opracowanie nie wyczerpuje tematu, może być jednak „wiedzą w pigułce”. Treści ujęte w tym opracowaniu, obejmują 4 etapy edukacyjne, niejednokrotnie będą się powielać, ale i przenikać. Uwarunkowane to jest tym, że zróżnicowane potrzeby ucznia występują przez cały czas obowiązkowej edukacji systemowej. Na początku należałoby wyjaśnić, czym jest różnorodność. Różnorodność – co oznacza? Odmienność, to wszystkie cechy, które wpływają na naszą unikalność. Do czego dążymy w nowym inkluzyjnym modelu edukacji? Edukacja zróżnicowana to model procesu dydaktyczno-wychowawczego, polegający na takiej

organizacji pracy na lekcji, aby uczniowie przez większość czasu byli zaangażowani w interesujące i wartościowe z ich punktu widzenia zadania. Tak naprawdę z tym wyzwaniem mierzą się wszyscy nauczyciele, ponieważ każda klasa jest zróżnicowana, nawet gdy nie ma w niej uczniów z niepełnosprawnościami czy innymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Szkoła przyszłości powinna rozwijać tę wyjątkowość i unikalność. Każda osoba, która jest członkiem społeczności szkolnej, czuje się w niej pewnie i bezpiecznie. Różnorodność powinna być częścią zwyczajnego życia i pracy. To edukacja oparta na modelu współpracy i współdziałania, a nie rywalizacji, czyli każdy jest równoprawnym uczestnikiem procesu. Podstawą tego procesu jest zrozumienie i otwartość na różnorodność. W obecnym, globalnym świecie mamy różnorodność etniczną, kulturową religijną i coraz bardziej doświadczamy jej na każdym kroku, nie mówiąc już o różnorodności biologicznej. Inkluzyjność natomiast oznacza sposób zachowania, który uwzględnia, szanuje i akceptuje różnorodność. Jest to coś, co nas określa, kim jesteśmy. To gotowość do uczenia się, aby tworzyć w przyszłości społeczeństwo włączające. Konieczna jest zmiana modelu myślenia o edukacji w obecnym kształcie, dostosowania do rozmaitych umiejętności i stylów uczenia się. Takie podejście pozwala na bardziej skuteczne przyswajanie wiedzy przez wszystkich uczniów.

Szkoła musi być nową jakością. Zmienić się we wszystkich obszarach, odejść od pruskiego modelu edukacji. Jest to proces, który nie będzie funkcjonował od razu. Egzaminy, rankingi hamują ten proces. Podręczniki - większość z nich jest zbyt obszerna, wielokrotne powtarzanie tych samych treści w różnych ujęciach, liczba zadań, ćwiczeń, które nie rozwijają, a włączają uczniów w schemat z pominięciem tej wielości osobowości, temperamentów, zdolności, potrzeb czy trudności. Treści powinny odzwierciedlać sposób dochodzenia do wiedzy. Każdy uczeń powinien korzystać ze swojej autonomii. Różnorodne potrzeby to też potrzeby nauczycieli i rodziców. W edukacji inkluzyjnej priorytetowo jest traktowany samorozwój i samorealizacja ucznia, jednak nie jest on odosobniony w procesie edukacyjnym, ale opiera się na współpracy i akceptacji potrzeb wszystkich uczniów. Właśnie taka różnorodność powinna stanowić kapitał, zarówno klasy jak i szkoły, w realizacji zbieżnych celów, chociaż na obecnym etapie jest dla wielu przeszkodą, barierą. Nauczyciele, rodzice są pełni obaw. Dlatego potrzebują rzetelnej wiedzy. Tak więc podstawą edukacji włączającej ma być elastyczność i indywidualizacja w podejściu do metod, form, środków dydaktycznych czy przestrzeni edukacyjnej. Będzie to gwarancją wsparcia ucznia i maksymalnego rozwinięcia jego potencjału oraz budowania społeczeństwa włączającego. Pomysłodawcy i realizatorzy zadań związanych z edukacją powinni w większym stopniu brać pod uwagę mnogość możliwości oraz strategii uczenia się. Jeżeli edukacja włączająca ma być sukcesem, należy zacząć od postaw ludzi

odpowiedzialnych za edukację (tworzących prawo) oraz realizujących zadania związane z edukacją (dyrektorzy, nauczyciele i inni pracownicy) jak również osób będących uczestnikami edukacji – uczniowie i ich rodzice. Warunkiem koniecznym jest akceptacja odmienności, jak również nieustanne aktualizowanie wiedzy na temat różnorodnych potrzeb wszystkich uczniów, rekonstrukcji i konstrukcji nowych programów, projektowanie udogodnień i dostosowywanie przestrzeni i świadczeń dla wszystkich grup uczniów bez segregacji.

Edukacja inkluzyjna to realizacja idei pełnego udziału dzieci i młodzieży ze zróżnicowanymi potrzebami w edukacji. Daje ona uczniom możliwości korzystania z form kształcenia ogólnodostępnego i specjalistycznego, rehabilitacji dostosowanej do rodzaju dysfunkcji. Wszyscy uczniowie ze zróżnicowanymi potrzebami będą mieli możliwość wsparcia specjalistów i terapeutów.

Poradnik powstał w oparciu o dobre praktyki i wnioski, które zostały wypracowane przez zespół specjalistów SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim, w ramach projektu „Pilotażowe wdrożenie Modelu funkcjonowania Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą SCWEW”, realizowanego w latach 2020-2023.” Jako członek ww. zespołu, specjalista ds. edukacji włączającej, aktywnie wspierałam placówki partnerskie (przedszkola, szkoły podstawowe i ponadpodstawowe) w poszukiwaniu takich rozwiązań, które pozwalałyby na stworzenie środowiska

włączającego. Dzięki tym doświadczeniom, ale także doświadczeniu w pracy z grupą zróżnicowaną, powstała seria poradników, której czwartą część stanowi ten poradnik. W tym miejscu chcę podziękować mojej „SCWEWowskiej” koleżance, Joannie Dudek – liderowi SCWEW w Nowym Dworze Gdańskim, za wsparcie w przygotowaniu poradników. W kolejnych rozdziałach znajdziecie Państwo m.in. odpowiedź

na pytania, jak wygląda edukacja włączająca w polskim systemie oświaty, czym jest zróżnicowana grupa w szkole ponadpodstawowej. Znajdziecie także Państwo konkretne wskazówki do pracy z grupą zróżnicowaną, najważniejsze informacje dotyczące podstawowych dokumentów, a także przykłady obowiązującej dokumentacji oraz scenariusze zajęć.

1. Słowniczek

W tym rozdziale znajdziecie Państwo wyjaśnienia pojęć, zwrotów, skrótów użytych w poradniku.

Włączać - (coś do większej całości)
inkorporować, wcielać.

Włączać - (kogoś do czegoś)
kooptować, dołączać,
dokooptowywać, «spowodować, że
ktoś weźmie udział w czymś, co już
jest zorganizowane».

Włączać się - włączyć się, zacząć
brać udział w czymś, co już jest
zorganizowane.

Inkluzja - „włączenie czegoś do czegoś
albo co jest włączone”

Inkluzja - rozumiana jest jako proces
polegający na usuwaniu barier
(np. fizycznych, psychicznych,
społecznych), które ograniczają
lub uniemożliwiają obecność,
uczestnictwo i osiągnięcie sukcesu
w uczeniu się (Cerna i in. 2021).

Różnorodność - zróżnicowanie,
heterogeniczność, różnolitość,
różnorodność, różnakość, różnorodność.
Mogą być używane zamiennie w tym
poradniku, a oznaczają i odnoszą
się do jednej definicji. Odnosi się do
różnic między ludźmi, które mogą
dotyczyć ich rasy, pochodzenia
etnicznego, płci, tożsamości płciowej
i orientacji seksualnej, języka, kultury,
religii, klasy społecznej, statusu
imigracyjnego, wieku, zdolności
umysłowych i fizycznych, specjalnych
potrzeb edukacyjnych (SPE)

i szczególnych uzdolnień (Brussino
2020; Cerna i in. 2021). („Eksperci dla
FRSE - Fundacja Rozwoju Systemu
Edukacji”).

Zróżnicowany - «o wielu osobach,
rzeczach, zjawiskach itp.: różniący się
między sobą»

SPE - specjalne potrzeby edukacyjne.

ZPE - zróżnicowane potrzeby edukacyjne.

SCWEW - Specjalistyczne Centrum
Wspierające Edukację Włączającą,
to instytucje, których działalność
skupia się na wsparciu szkół w lepszej
organizacji edukacji włączającej.

WOPFU - wielospecjalistyczna ocena
poziomu funkcjonowania ucznia.

IPET - indywidualny program edukacyjno –
terapeutyczny.

**Opinia Poradni Psychologiczno-
Pedagogicznej (PPP)** - zawiera
diagnozę postawioną przez
specjalistów: psychologa, pedagoga,
logopedę. Określone zostają
indywidualne potrzeby rozwojowe
i edukacyjne dziecka, a także jego
możliwości psychofizyczne.

**Orzeczenie Poradni Psychologiczno-
Pedagogicznej (PPP) o potrzebie
kształcenia specjalnego** - dokument
zawierający decyzję zespołu
orzekającego działającego przy
poradni. Orzeczenie ma wartość
decyzyjną a wykonanie tej decyzji jest
dla dyrektora szkoły obligatoryjne.

Dostosowywanie wymagań - określenie
do sformułowanych wymagań
edukacyjnych, takich kryteriów,

które będą uwzględniać możliwości i ograniczenia, mocne strony rozwoju i funkcjonowania dziecka, a także dysfunkcje.

- Dostosowanie otoczenia (sprzęt, wyposażenie sali, oświetlenie, rozkład zajęć itp.) i stosowanych środków dydaktycznych.
- Dostosowanie form, metod, zasad i organizacji pracy.
- Dostosowanie sposobu sprawdzania i oceniania wiedzy (formy, metody sprawdzania, kryteria oceniania).

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna

- jest udzielana w przedszkolu, szkole i placówce. Polega na wspieraniu rodziców i nauczycieli w rozwiązywaniu problemów wychowawczych i dydaktycznych oraz rozwijaniu ich umiejętności wychowawczych w celu zwiększania efektywności pomocy udzielanej uczniom.

Kształcenie integracyjne - to organizacja wspólnego kształcenia dzieci i młodzieży zdrowych z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnościami.

Klasa integracyjna - to specjalny rodzaj klasy w szkole, która stawia sobie za cel dostosowanie procesu nauczania do indywidualnych potrzeb uczniów. Różni się od tradycyjnej klasy nie tylko liczbą uczniów, ale także strukturą.

Nauczyciel współorganizujący nauczanie - to nauczyciel, który wspiera i współorganizuje proces kształcenia specjalnego. Często używa się określenia „nauczyciel

wspomagający”, jednak jest to nazwa nieobecna w prawie oświatowym i używana niepoprawnie. W oddziałach integracyjnych, taki nauczyciel jest określany jako „nauczyciel współorganizujący kształcenie integracyjne”, a w oddziałach ogólnodostępnych jako „nauczyciel współorganizujący kształcenie specjalne”.

Segregacja - system, który oddziela różne grupy od siebie, albo poprzez fizyczne podziały, albo za pomocą nacisków społecznych i praw.

Diagnoza funkcjonalna - jest określeniem poziomu funkcjonowania dziecka w różnych obszarach i sferach jego rozwoju.

ADHD - zaburzenie charakteryzujące się nieadekwatnymi do wieku rozwojowego deficytami uwagi, zmienną impulsywnością i nadpobudliwością ruchową, które nie ustępują przez ponad sześć miesięcy, a ich nasilenie powoduje znaczne trudności w funkcjonowaniu w najważniejszych obszarach życia.

ADD - jest zaburzeniem charakteryzującym się trudnościami z utrzymaniem koncentracji uwagi i skupieniem się przez dłuższy czas.

FAS - alkoholowy zespół płodowy, zaburzenie rozwojowe, które powstaje w wyniku narażenia płodu na toksyczny wpływ alkoholu spożywanego przez kobietę w ciąży.

Uczeń zdolny - wykazuje ponadprzeciętny poziom rozwoju psychofizycznego, połączonego z ciekawością poznawczą i wysokim poziomem motywacji, przejawiającym się w samodzielnym

i konsekwentnym poszukiwaniu odpowiedzi na stawiane przez siebie pytania. Charakteryzuje go wysoki poziom uzdolnień specjalnych (np. muzycznych, plastycznych, wychowawczych, sportowych, językowych, matematycznych). Charakteryzuje go wysoka oryginalność i twórczość w działaniu, ciekawość poznawcza.

Niedostosowanie społeczne - są to formy zachowań, niezgodne ze społecznymi wyznacznikami. Zachowania te wpływają negatywnie na funkcjonowanie samej osoby w wielu sferach jej życia, jednocześnie mają negatywny wpływ na otoczenie tej osoby. Dyslalia - zaburzenia w tworzeniu wyrazów, wynikające z nieprawidłowo zbudowanych narządów mowy.

Alalia - zaburzenie mowy, którego podłożem jest uszkodzona struktura kory mózgowej.

Jąkanie - powtarzanie lub przedłużanie sylab, słów, które nasila się w sytuacjach stresowych.

ORM (opóźniony rozwój mowy) - umiejętność mowy nie rozwija się u dziecka zgodnie ze swoim wiekiem. Zaburzenie obejmuje: trudności w tworzeniu zdań, brak płynności mowy.

Afazja rozwojowa - to zaburzenia rozwoju mowy i języka, które utrudniają dzieciom z nabywanie mowy mimo prawidłowego fizycznego słuchu i – co najmniej – normy intelektualnej.

Zaburzenia integracji sensorycznej (SI) - występują, gdy układ nerwowy nieprawidłowo przetwarza informacje

odbierane z narządów zmysłów zewnętrznych oraz wewnętrznych. Problemy mogą dotyczyć bodźców czuciowych (zarówno dotyk jak i czucie głębokie), wzrokowych, słuchowych, smakowych lub węchowych.

Wysokofunkcjonujący autyzm - to zaburzenie całościowe, odmienny od typowego sposób rozwoju człowieka, objawiający się różnicami w sposobie komunikacji, nawiązywania relacji, wyrażania emocji, uczenia się oraz różnorodnym schematem zachowania.

Zespół Aspergera (ZA) - jedno z całościowych zaburzeń rozwoju, które obserwuje się u dzieci od wczesnego dzieciństwa, obejmujące trudności w 3 obszarach: relacji z innymi ludźmi, komunikacji, wyobraźni wpływającej na sztywność myślenia i zachowania.

Autyzm wczesnodziecięcy - spektrum zaburzeń neurobiologicznych, które wpływają na rozwój społeczny, komunikacyjny i behawioralny dzieci, które mogą wykazywać trudności w nawiązywaniu kontaktu wzrokowego, zaburzenia mowy oraz powtarzalne zachowania.

Mutyzm wybiórczy - zaburzenie lękowe, które polega na wybiórczości mówienia. Zwykle diagnozowany u dzieci, ale może dotyczyć także młodzieży i dorosłych. Najczęściej rozpoczyna się między drugim, a piątym rokiem życia i powinno być diagnozowane już po miesiącu milczenia w danym miejscu.

Dysleksja rozwojowa - wynika z zakłóceń pracy ośrodkowego układu nerwowego, np. z zaburzeń analizy i syntezy wzrokowej, czy zaburzeń orientacji przestrzennej. Przyczyn dysleksji może być wiele, dlatego wyróżnia się wiele jej rodzajów.

Dyskalkulia - należy do grupy tzw. specyficznych trudności w uczeniu się. Termin ten pochodzi z języka łacińskiego i w dosłownym tłumaczeniu oznacza trudności w liczeniu, zaburzenia zdolności matematycznych, dotyczą funkcjonowania części mózgu odpowiedzialne za umiejętności matematyczne.

Dysortografia - trudności w przestrzeganiu zasad ortografii, pomimo znajomości

jej zasady. Trudności te powstają najprawdopodobniej na skutek mikrouszkodzeń układu nerwowego.

Dysgrafia - częściowa lub całkowita utrata zdolności pisanie poprawnego pod względem graficznym. Pismo osoby z dysgrafią jest nieczytelne.

Niepełnosprawność intelektualna - obniżenie możliwości intelektualnych, niski iloraz inteligencji (poniżej 70 w skali Wechslera) oraz ograniczona możliwość przystosowania społecznego. Osoby te mają problemy w funkcjonowaniu poznawczym, emocjonalnym oraz adaptacyjnym. W zależności od deficytów rozwojowych, wyróżnia się cztery stopnie niepełnosprawności intelektualnej: głęboki, znaczny, umiarkowany i lekki.

2. Edukacja włączająca w polskiej oświacie

Żeby zrozumieć ideę edukacji włączającej, należy przyjrzeć się nie tylko rysowi historycznemu tej idei, ale przede wszystkim danym statystycznym, które jasno pokazują, że edukacja włączająca jest niezaprzeczalnym faktem. Prawie 70% dzieci/uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi zdobywa wiedzę w przedszkolach/szkolach ogólnodostępnych lub systemie integracyjnym. W placówkach edukacyjnych. Ponad 30% dzieci/uczniów doświadcza różnych trudności, a około 10% doświadcza trudności natury psychiatrycznej.

Prace nad zmianami w zakresie edukacji włączającej trwają od lat, zarówno w Polsce, jak i na całym świecie. Edukacja włączająca w polskim systemie oświaty to konsekwencja, obowiązujących we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej, regulacji prawnych. Kontekst prawny rozwoju edukacji inkluzyjnej można już datować od ustanowienia:

- Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka (1948),
- Konwencji przeciwko Dyskryminacji w Edukacji (1960),
- Światowego Programu Działań na rzecz Osób Niepełnosprawnych (1982) – przyjętego na mocy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ,

- Konwencji o Prawach Dziecka (1989) – inicjatorem prac nad Konwencją była Polska,
- „Deklaracji z Salamanki w sprawie Zasad, Polityki i Praktyki w zakresie Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych oraz Wytycznych do Działań (1994)”,
- Karty Luksemburskiej (1996) – dokumentu odrzucającego możliwość kształcenia osób niepełnosprawnych w formach segregacyjnych,
- „Deklaracji Madryckiej (2002)” – uchwalonej podczas Europejskiego Kongresu na Rzecz Osób Niepełnosprawnych,
- Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych (2006).

W dokumencie UNESCO z roku 2009, zatytułowanym „Wytyczne określające kierunek polityki włączającej w dziedzinie edukacji” określony został kontekst prawny, który odegrał znaczącą rolę w rozwoju edukacji inkluzyjnej w Polsce, jak i całej Europie. Każdego roku w Polsce coraz większa liczba dzieci potrzebuje wsparcia w procesie edukacji, a to wiąże się z koniecznością podjęcia konkretnych działań, które pozwolą każdemu dziecku/uczniovi na korzystanie z wysokiej jakości systemu edukacji. Już w latach 2017-2021 Ministerstwo Edukacji i Nauki zapoczątkowało prace, które stały się załącznikiem kompleksowych rozwiązań. Rozwiązań, które z mają na celu poprawę

jakości edukacji włączającej, edukacji wysokiej jakości dla wszystkich. Warto jednak przypomnieć, że w polskiej wersji „Deklaracji z Salamanki w sprawie Zasad, Polityki i Praktyki w zakresie Specjalnych Potrzeb oraz wytycznych do działań.” można przeczytać: [...] „zwykłe szkoły o tak otwartej orientacji są najskuteczniejszym środkiem zwalczania dyskryminacji, tworzenia przyjaznych społeczności, budowania otwartego społeczeństwa oraz wprowadzania w życie edukacji dla wszystkich. Co więcej, zapewniają one odpowiednie wykształcenie większości dzieci oraz poprawiają skuteczność, a także efektywność kosztową całego systemu oświaty.”

Pierwsze rozporządzenia MEN dla takiego typu kształcenia pojawiły się w latach 1991 i 1993. Umożliwiły one pobieranie nauki we wszystkich typach szkół dzieciom i młodzieży niepełnosprawnej i niedostosowanej społecznie, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami. Następnymi działaniami było przyjęcie w 2010 r. pakietu rozporządzeń opisujących całościowe zmiany w kształceniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi oraz organizację i udzielanie im pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Momentem przełomowym dla edukacji włączającej było ratyfikowanie przez Polskę w 2012 roku Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych. Konwencja nałożyła na Polskę obowiązek wdrażania i monitorowania jej postanowień we wszystkich obszarach życia społecznego. W jaki sposób rząd i ministerstwo

chcą wspierać system edukacyjny w przygotowaniu do pełnej inkluzji? Między innymi poprzez zwiększenie liczby specjalistów w szkołach i ich dostępności oraz utworzenie w każdym z powiatów Specjalistycznych Centrów Wspierających Edukację Włączającą (SCWEW). Główną ideą działania SCWEW ma być szeroko rozumiane wsparcie nauczycieli placówek ogólnodostępnych w zakresie pracy z grupą zróżnicowaną.

Najważniejsze przepisy prawa dotyczące edukacji włączającej znajdują się w art. 1 pkt 5, 6, 7 i art. 127 ust. 1, 3 i 4 Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2018 r., poz. 996, poz. 1000, poz.1290, poz. 1669 i poz. 2245). Zgodnie z art. 1 ww. Ustawy Prawo oświatowe system oświaty zapewnia:

- „dostosowanie treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno- -pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej;
- możliwość pobierania nauki we wszystkich typach szkół przez dzieci i młodzież niepełnosprawną, niedostosowaną społecznie i zagrożoną niedostosowaniem społecznym, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami;
- opiekę nad uczniami niepełnosprawnymi przez umożliwianie realizowania zindywidualizowanego procesu

kształcenia, form i programów nauczania oraz zajęć rewalidacyjnych”.

Przepisy prawa w odniesieniu do edukacji włączającej gwarantują uczniom niepełnosprawnym, niedostosowanym społecznie i zagrożonym niedostosowaniem społecznym możliwość kształcenia we wszystkich dostępnych typach szkół, a także indywidualizację form, metod pracy, indywidualizację programów nauczania oraz dobór właściwych zajęć rewalidacyjnych.

Art. 127 Ustawy Prawo oświatowe mówi, że:

- „kształceniem specjalnym obejmuje się dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy;
- kształcenie to może być prowadzone w formie nauki odpowiednio w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych, innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach (młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych oraz specjalnych ośrodkach

wychowawczych i ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych);

- uczniowi objętemu kształceniem specjalnym dostosowuje się odpowiednio program wychowania przedszkolnego i program nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia. Dostosowanie następuje na podstawie opracowanego dla ucznia indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego uwzględniającego zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego, wydawanego przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną, w tym specjalistyczną;
- w zależności od rodzaju niepełnosprawności, w tym stopnia niepełnosprawności intelektualnej, dzieciom i młodzieży posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego organizuje się kształcenie i wychowanie, które stosownie do potrzeb umożliwia naukę w dostępnym dla nich zakresie, usprawnianie zaburzonych funkcji, rewalidację i resocjalizację oraz zapewnia specjalistyczną pomoc i opiekę”.

Szczególną uwagę zwrócić powinni nauczyciele na przepisy ujęte w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną

w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356). Często w swojej codziennej pracy powołują się na obowiązek realizowania podstawy programowej.

Dlatego niezmiernie istotna jest treść części ogólnej ww. podstawy programowej, a mianowicie:

- „szkoła oraz poszczególni **nauczyciele podejmują działania mające na celu zindywidualizowane wspomaganie rozwoju każdego ucznia**, stosownie do jego potrzeb i możliwości;
- **uczniom z niepełnosprawnością**, w tym uczniom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, **nauczanie dostosowuje się do ich możliwości psychofizycznych oraz tempa uczenia się**;

- **wybór form indywidualizacji nauczania powinien wynikać z rozpoznania potencjału każdego ucznia**. Jeśli nauczyciel pozwoli uczniowi na osiągnięcie sukcesu na miarę jego możliwości, wówczas ma on szansę na rozwój ogólny i edukacyjny;
- nauczyciel powinien tak **dobierać zadania**, aby z jednej strony **nie przerastały one możliwości ucznia**, a z drugiej **nie powodowały obniżenia motywacji** do radzenia sobie z wyzwaniami”.

Należy podkreślić, iż Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Konwencja o Prawach Dziecka ONZ, Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych oraz ustawa Prawo oświatowe, gwarantują wszystkim dzieciom/uczniom równe prawo do włączenia społecznego. Rolą nauczyciela jest umożliwienie każdemu dziecku szansy na rozwój oraz edukację, z uwzględnieniem jego osobistych potrzeb, możliwości, predyspozycji, zainteresowań i uzdolnień.

3. Wyzwania dla nauczycieli i specjalistów w szkole ponadpodstawowej, ogólnodostępnej

Z perspektywy doświadczenia zawodowego, własnych obserwacji, rozmów z nauczycielami oraz 3-letniej współpracy ze szkołami ponadpodstawowymi w ramach działania SCWEW, nasuwa się wniosek, że współczesna szkoła ponadpodstawowa to miejsce, w którym obserwujemy nieustanny wyścig, gdzie duża grupa nauczycieli „odhacza” zrealizowanie konkretnego zadania, a uczniowie są zobowiązani do realizacji tych zadań. Niestety powoduje to niezadowolenie i frustrację u jednych i drugich. Żeby to zmienić, potrzebna nam jest dogłębna reforma systemu edukacji, szkoły i nie wystarczą tu drobne działania naprawcze. Potrzeba wiele czasu, działań, zaangażowania i zmian systemowych, aby szkoła stała się wspólnotą wszystkich uczestników, uczniów, nauczycieli, rodziców, miejscem, gdzie jest czas na dialog, rozmowę, emocjach, sukcesach, miejscem, gdzie nikt nie boi się mówić o swoich lękach, obawach i problemach, gdzie każdy wie, że otrzyma zrozumienie i wsparcie. Podstawą wszystkich działań realizowanych przez szkołę powinien być komfort psychiczny uczniów, rodziców, nauczycieli. Większość nauczycieli szkół ponadpodstawowych dostrzega problemy swoich uczniów i niestety nauczyciele jednoznacznie podkreślają, że większość tych problemów pogłębia się i nasila. Szkoła nie sprzyja budowaniu relacji, jest bardzo

mocno zbiurokratyzowana i nastawiona jedynie na realizowanie podstawy programowej. Nauczyciele głośno i otwarcie mówią o tym, że w szkole brakuje czasu na indywidualną rozmowę z uczniem, brakuje przestrzeni, aby wesprzeć ucznia. Szkoła jest obok grupy rówieśniczej źródłem stresów, a co za tym idzie często generuje i wzmacnia problemy uczniów. Wynika to głównie z tego, że przeładowana podstawa programowa traktowana jest przez nauczycieli jako jedyny obowiązek wobec uczniów, a to sprawia, że uczniowie traktują szkołę jako opresyjną. Dlatego nauczyciele muszą być czujni na wszelkie zmiany w zachowaniu uczniów. Najczęściej jako pierwsi dostrzegają problemy emocjonalne młodzieży, nawet zanim odkryją je rodzice. Dlatego tak ważna jest współpraca ze wszystkimi specjalistami pracującymi w szkole. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż przepisy „Rozporządzenia w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach” nakładają obowiązek zatrudniania nauczycieli specjalistów, zarówno w placówkach publicznych, jak i niepublicznych, na każdym etapie edukacyjnym. Do nauczycieli specjalistów zaliczamy: pedagoga, psychologa, pedagogów specjalnych, logopedę, terapeutów, którzy mają

szczegółowy zakres obowiązków, który wskazany jest w „Rozporządzeniu w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach”. Najważniejszym jednak zadaniem wszystkich specjalistów jest udzielenie uczniowi pomocy

psychologicznej, pedagogicznej, terapeutycznej, która uwzględnia jego indywidualne potrzeby oraz zapewnia wsparcie.

W niniejszym rozdziale przez „nauczycieli” należy rozumieć także nauczycieli specjalistów.

3.1 Zróżnicowana grupa

Różnorodność uczniów w klasie w szkole ogólnodostępnej jest niezaprzeczalnym faktem. Każdy nauczyciel powinien właściwie nią zarządzać, gdyż dzięki temu możliwe jest stworzenie środowiska dla każdego ucznia, w którym będzie mógł on zaspokajać wszystkie swoje potrzeby i uczyć się efektywnie, bez względu na posiadane predyspozycje rozwojowe i edukacyjne. Zróżnicowana grupa, zespół klasowy to zespół, w którym spotykają się uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych, z różnymi umiejętnościami, zainteresowaniami, ale także, problemami. Wraz ze zmianą etapu kształcenia zmieniają się problemy uczniów. W przypadku uczniów szkół ponadpodstawowych do najczęstszych problemów, z którymi przychodzi mierzyć się nauczycielom, należą: depresja (najczęstsza w liceum), stany lękowe, agresja, zaburzenia koncentracji, problemy z grupą rówieśniczą, uzależnienia od mediów społecznościowych (najczęstsze w technikum). Zróżnicowana grupa obejmuje nie tylko uczniów, którzy posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, czy tych, którzy mają trudności w realizacji wymagań programowych, ale także uczniów

zdolnych, uczniów z problemami psychicznymi, uczniów z doświadczeniem migracji, uczniów w kryzysie. Każdy zespół klasowy jest grupą zróżnicowaną, chociażby pod względem stylów uczenia się (wzrokowy, słuchowy, dotykowy i kinestetyczny.) Dlatego niezmiernie ważne jest, aby nauczyciel analizował skład osobowy zespołu, identyfikował potrzeby uczniów. W nauczaniu zróżnicowanym ogromne znaczenie ma atmosfera, ale także zapewnienie uczniom poczucia sukcesu, satysfakcji. Kształcenie zróżnicowane daje możliwość, szansę zaistnieć podczas lekcji każdemu uczniowi, wzmacniając w ten sposób jego motywację wewnętrzną. Każdy nauczyciel powinien też umiejętnie rozpoznawać trudności uczniów. Warto w tym miejscu wspomnieć o diagnostyce całościowych zaburzeń rozwoju, a co z tym się wiąże o Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób. W Polsce nadal jeszcze obowiązuje klasyfikacja ICD – 10, w której wyróżniamy: autyzm dziecięcy, autyzm atypowy, zespół Retta, inne dziecięce zaburzenia dezintegracyjne, zaburzenie hiperkinetyczne z towarzyszącym upośledzeniem umysłowym i ruchami stereotypowymi, zespół Aspergera,

inne całościowe zaburzenia rozwojowe, całościowe zaburzenia rozwojowe, nieokreślone. Od 01.2022 na świecie obowiązuje nowa edycja Międzynarodowej Klasyfikacji Chorób ICD-11.

Polska ma czas do 2026 roku na wprowadzenie nowej klasyfikacji. W ICD-11, w rozdziale „Zaburzenia psychiczne, zachowania i neurorozwojowe”, wyróżnia się 7 grup zaburzeń:

- zaburzenia rozwoju intelektualnego, rozwojowe zaburzenia mowy i języka,
- ASD - zaburzenia ze spektrum autyzmu / zaburzenia autystyczne, w tym Zespół Aspergera,
- rozwojowe zaburzenia uczenia się,
- rozwojowe zaburzenia koordynacji ruchowej,
- zaburzenia z deficytem uwagi i nadaktywnością/przed wszystkim ADHD (inaczej zespół nadpobudliwości psychoruchowej z deficytem uwagi, zespół hiperkinetyczny z deficytem uwagi lub zaburzenia hiperkinetyczne),
- stereotypie ruchowe.

Jak zatem widać w klasyfikacji ICD-11 nie wyodrębnia się już zaburzeń, takich jak autyzm atypowy, autyzm dziecięcy, zespół Aspergera, zespół Retta. Pojęcie „autyzmu” znika, a w to miejsce pojawia się „spektrum autyzmu.” Dodatkowo z ICD-11 zniknęło pojęcie ADHD (zaburzenia z deficytem uwagi i nadpobudliwością). Polskie tłumaczenie ICD-11 jest już gotowe, ale nie jest jeszcze dostępne. W związku z tym musimy pamiętać, że wersja ICD-10 jest obowiązującą w języku polskim, czyli również w systemie orzecznictwa. Nieharmonijny rozwój ucznia lub zauważone przez nauczyciela trudności powinny być sygnałem ostrzegawczym dla rodziców, ale z własnych doświadczeń wiem, że bardzo często to właśnie nauczyciel jako pierwszy dostrzega niepokojące sygnały, obserwując ucznia podczas zajęć. Jego rolą jest również szczerza rozmowa z rodzicem na temat możliwych trudności i zachęcanie ich do pogłębionej diagnozy u specjalisty. Jak się okazuje, to właśnie te szczegółowe obserwacje, a co za tym idzie wnikliwa analiza, stanowią nieocenioną pomoc w diagnozowaniu nieprawidłowości rozwojowych, a także problemów, na które należy zwrócić szczególną uwagę.

3.2 Trudności i deficyty u uczniów w zróżnicowanym zespole klasowym

W tej części przedstawione zostaną deficyty i trudności, z którymi najczęściej spotykają się nauczyciele w szkołach ponadpodstawowych. Definicje poszczególnych zaburzeń i deficytów przedstawiono w słowniczku, w tym miejscu znajdziecie Państwo, krótką charakterystykę zaburzeń

rozwojowych najczęściej spotykanych w zróżnicowanym zespole klasowym, a także najważniejsze wskazówki do pracy.

Poważnym problemem są coraz częstsze wśród młodzieży trudności wynikające z **zaburzeń psychicznych**. Sytuacje

wymagające od nauczyciela szczególnej uwagi to:

- izolacja ucznia, unikanie kontaktów z rówieśnikami,
- zachowanie i sposób reakcji jest nieadekwatny do sytuacji (smutek, złość, irytacja, rozdrażnienie, impulsywność, agresja, przemoc, zachowania autoagresywne),
- brak umiejętności przyjmowania pochwał, niska samoocena,
- zmiana rytmu dobowego (zmęczenie, bezsenność),
- zmiana nawyków żywieniowych (objadanie się lub unikanie posiłków),
- zmiana w motoryce (ruchy szybkie, intensywne lub spowolnione, anemiczne),
- zmiana stosunku do nauki (trudności ze skupieniem, zaniedbywanie obowiązków szkolnych, brak motywacji do nauki,
- rezygnacja z hobby,
- podejmowanie zachowań ryzykownych (wagary, używki),
- ucieczka w świat fantazji,
- autoagresja,
- zaniedbanie wyglądu.

Należy mieć na uwadze, iż uczniowie uczęszczający do tzw. „elitarnych” szkół, z tak zwanych dobrych domów, również doświadczają zaburzeń psychicznych. Zaspokajanie potrzeb materialnych przez rodziców często nie idzie w parze z zaspokajaniem potrzeb emocjonalnych. Coraz częściej można zaobserwować tendencję do zaniedbań psychicznych młodzieży w rodzinach, które charakteryzują się wysokim statusem

ekonomicznym. Ze względu na wpływ zaburzeń na możliwości poznawcze uczniowie z zaburzeniami psychicznymi wymagają szczególnej uwagi. Zarówno w depresji, zaburzeniach odżywiania, jak i uzależnieniach funkcjonowanie poznawcze ulega znacznemu pogorszeniu. Pomocną może tu być koncepcja strefy najbliższego rozwoju, która tak naprawdę jest uniwersalna w planowaniu pracy każdego ucznia. Strefa najbliższego rozwoju to obszar funkcjonowania, który jest na tyle łatwy, że pozostaje w zasięgu możliwości ucznia, a jednocześnie niesie ze sobą konkretne wymagania wobec rozwoju, odrobinę wykraczające ponad dotychczasowe osiągnięcia. Jest to niezmiernie ważne, gdyż kiedy wymagania są zbyt wygórowane, samoocena ucznia ulegnie pogorszeniu, gdyż będzie on czuł, że i tak ich nie zrealizuje. Zawyżanie oczekiwań w stosunku do uczniów z zaburzeniami psychicznymi lub stawianie im tych samych wymagań co pozostałym uczniom może przyczynić się do pogłębienia objawów. Z kolei stawianie zbyt niskich wymagań lub co gorsza całkowita rezygnacja z pracy z takim uczniem, wpływa na jego postrzeganie własnej wartości. W pracy z uczniami z zaburzeniami psychicznymi należy jasno i czytelnie określić zasady pracy, być konsekwentnym w ich realizacji, ale jednocześnie elastycznie podchodzić do egzekwowania. Nauczyciel musi mieć świadomość, że ważniejsze jest zaangażowanie ucznia, jego wysiłek włożony w pracę, niż efekt starań. Oceniając osiągnięcia ucznia, nauczyciel musi mieć świadomość poziomu, z jakiego zaczynał uczeń. Np. samo pojawienie się

na lekcji będzie ogromnym wysiłkiem dla ucznia z fobią szkolną. Taki wysiłek warto docenić.

Niestety wydłużający się czas diagnozy, a potem sam początek leczenia wiążą się często z absencją ucznia w szkole. Korzystnie będzie zorganizować spotkanie wszystkich nauczycieli, specjalistów przed powrotem ucznia do szkoły, aby wspólnie ustalić plan wdrażania ucznia w środowisko szkolne. Każda z osób, która ma kontakt z uczniem musi znać jego diagnozę. Koniecznie należy takiego ucznia objąć pomocą psychologiczno-pedagogiczną, w formie dostosowanej do możliwości, potrzeb i trudności.

Najczęstszym zaburzeniem psychicznym występującym u młodzieży, z którymi może spotkać się nauczyciel w szkole ponadpodstawowej, jest **depresja**, której objawami najczęściej jest smutek, przygnębienie, wrogie nastawienie, obojętność, rezygnacja z kontaktów towarzyskich, trudności w nauce. Do czasu wyzdrowienia nastolatek z depresją ma prawo mieć obniżone wymagania. Dostosowanie wymagań w takim przypadku polega na dopasowaniu ich do poziomu, z jakim uczeń będzie sobie w stanie poradzić. Należy więc pamiętać, że im więcej zauważamy objawów depresji, tym niższe, bliżej minimum programowego powinny być wymagania.

Na co zwrócić szczególną uwagę:

- dzielenie pracy na etapy, zmniejszanie ilości materiału zadawanego do pracy

samodzielnej, wydłużenie czasu na wykonywanie zadań,

- zgodę na częstsze zgłaszanie nieprzygotowania do lekcji (koniecznie ustalamy termin zaliczenia),
- w okresach pogorszenia się nastroju nie obciążać klasówkami, kartkówkami,
- unikać „wrywania do odpowiedzi” (warto uprzedzić ucznia na początku lekcji, że będzie o coś zapytany), niezapowiedzianych kartkówek,
- umożliwić przesunięcie terminu sprawdzianu,
- zaoferować pomoc w nadrobianiu zaległości, poprawianiu negatywnych ocen.

Ważny obszar dostosowań obejmuje wsparcie sfery społeczno-emocjonalnej i motywacyjnej. Należy stwarzać nastolatkom sytuacje umożliwiające osiąganie sukcesów, bazować na ich mocnych stronach, doceniać nie tylko za efekt, ale i za wysiłek wkładany w pracę. To wpływa na wzmocnienie poczucia własnej wartości oraz zwiększenie motywacji. Istotne jest wprowadzenie zmian w sytuacjach sprawdzania wiedzy i oceniania. Podczas odpowiedzi ustnych należy wydłużyć czas na udzielenie odpowiedzi, nie należy ucznia ponaglać. Warto zastosować pytania naprowadzające, w miarę możliwości odpytywać na przerwie, nie na forum klasy.

Podczas sprawdzianów pisemnych należy zwiększyć limit czasowy na wykonanie zadań lub zmniejszyć ich liczbę w czasie przewidzianym dla całej klasy. Warto

przypominać uczniom, że człowiek uczy się na błędach, że nie musimy być najlepsi we wszystkim, a oceny nie są miarą wartości człowieka. Bardzo ważne jest podejmować działania sprzyjające integrowaniu ucznia z całą klasą, stwarzać okazję do udziału w zajęciach grupowych, zespołowych. Ocenianie ucznia powinno uwzględniać przede wszystkim wkładany wysiłek, a nie tylko efekty pracy. Bardzo przydatne w tej sytuacji są oceny opisowe, które wskazują uczniowi co zrobił poprawnie, a nad czym musi popracować. Warto też oceniać dwutorowo, stawiać dwie oceny: ocenę za wiedzę i ocenę za wysiłek. Nie powinno się wystawiać zawyżonych ocen, myśląc, że one zadziałają terapeutycznie, ponieważ uczeń doskonale zdaje sobie sprawę ile umie. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że poczuje się z tym źle, że jest oceniany inaczej niż klasa. Dlatego należy zaproponować uczniowi zadania, które jest w stanie wykonać, a nie te, których nie wykona. Kluczową rzeczą w pomocy uczniowi z fobią szkolną jest zrozumienie i wsparcie ze strony nauczycieli. To co przejawia się jako lęk przed szkołą, często dotyczy wielu innych problemów np.: samooceny, zaburzeń neurorozwojowych, przemocy rówieśniczej. Ważne jest zrozumienie, że zachowanie ucznia nie wynika z lenistwa, a z lęku, który może się nasilać w wyniku izolacji, z niezaspokojonych potrzeb czy też niezrozumienia oczekiwań.

Kolejną grupą zaburzeń w obrębie zdrowia psychicznego są **zaburzenia lękowe**, które najczęściej objawiają się

trudnościami w relacjach, wycofaniem się zmniejszoną aktywnością, problemami ze snem. U współczesnych nastolatków i młodzieży najczęściej diagnozuje się zespół uogólnionego lęku, którego objawami są nierealistyczny lęk, ciągłe napięcie. Bardzo często obserwuje się u młodzieży fobię szkolną, spowodowaną najczęściej silnymi przeżyciami na terenie szkoły. Jak wspomniano, lęk należy oceniać w zależności od aktualnej fazy rozwoju. Okres dorastania to szczególny czas w rozwoju, kiedy następują intensywne zmiany biologiczne, społeczne i emocjonalne. Zadaniem nauczycieli jest umiejętność ustalenia, jakiej pomocy potrzebuje uczeń, tak aby była to pomoc adekwatna i skuteczna. Jest to możliwe jeśli nauczyciel posiada wiedzę z zakresu objawów zaburzeń lękowych. Niezmiennie istotna jest też świadomość, że różne problemy młodzieży, które pozornie wydają się bardzo odległe od zaburzeń lękowych, najczęściej skrywają lęk, do którego nauczyciel musi się odnieść.

Kolejnym problemem, na który powinni zwrócić uwagę nauczyciele są **zaburzenia odżywiania**: jadłowstręt psychiczny (anoreksja), żarłoczność psychiczna (bulimia) oraz kompulsywne objadania, a także wymioty psychogenne. Zaburzenia odżywiania odzwierciedlają deficyty psychiczne, jak np. brak pewności siebie. Najważniejsze czynniki, przyczyniające się do rozwoju zaburzeń odżywiania to nieprawidłowe nawyki żywieniowe, presja związana ze społeczno-kulturowymi standardami dotyczącymi sylwetki, traumatyczne doświadczenia z dzieciństwa oraz silna potrzeba osiągnięcia sukcesu.

Na co powinien zwrócić uwagę nauczyciel:

- gwałtowna zmiana wagi,
- obsesyjne ćwiczenia fizyczne,
- unikanie posiłków,
- zachowania obsesyjno-kompulsywne, perfekcjonizm (poprawianie, układanie),
- dość znaczące zmiany w sposobie ubierania się,
- trzymanie się na uboczu, unikanie przyjaciół,
- zmiana sposobu bycia,
- pogorszenie wyników w nauce,
- unikanie ćwiczeń fizycznych, pogorszenie wydolności fizycznej, zmiany figury,
- problemy z koncentracją uwagi,
- niezadowolenie z własnego wyglądu,
- koncentracja na jedzeniu (pouczanie innych w temacie odżywiania),
- zmiana nastroju: poddenerwowanie, częste wahania nastrojów,
- zwiększona męczliwość, uczucie zimna, zawroty głowy, częste infekcje.

Gwałtowne zmiany wyglądu, które wynikają ze zmian biologicznych, zniekształcone postrzeganie siebie sprawiają, że nastolatki podejmują się wielu działań na swoim ciele, by przybliżyć swój wygląd do szeroko pojmowanych norm. Bez względu na formę, którą przyjmują, przyczyny występowania zaburzeń odżywiania są podobne.

Jak wspierać ucznia z zaburzeniami odżywiania:

- najważniejsza jest rozmowa; jeśli nauczyciela zaniepokoi stan zdrowia

ucznia, konieczna jest rozmowa z nim, jak i jego rodzicami,

- jeśli uczeń jest pod opieką specjalistów, nauczyciel powinien być w stałym kontakcie z jego rodzicami, warto poprosić o zalecenia od terapeuty, dotyczące funkcjonowania ucznia w szkole,
- niezmiernie ważny jest stały kontakt z rodzicami i aktualizacja informacji dotyczących terapii, gdyż ma to ogromny wpływ na adekwatne dostosowywanie wymagań szkolnych; obciążenie, które przerasta możliwości ucznia może pogłębiać problem,
- bardzo ważne jest ustalenie w porozumieniu z terapeutą i rodzicami zasad i warunków uczestnictwa ucznia w zajęciach dodatkowych,
- szkoła powinna być jedynie przestrzenią kontynuacji działań terapeutycznych prowadzonych przez specjalistów, a nie jest miejscem terapii,
- ogromne znaczenie ma pełna akceptacja i zrozumienie dla problemów ucznia,
- pamiętajmy, że klasa jest zróżnicowaną grupą rówieśniczą; nauczyciel musi stworzyć warunki do budowania relacji między uczniami.

Nie bójmy się prosić o wsparcie psychologa, pedagoga lub specjalistów z PPP.

Kolejny problem, na który chcę zwrócić uwagę w tym poradniku to coraz częściej pojawiające się u młodzieży zachowania związane z autoagresją.

Autoagresja to zjawisko coraz częściej spotykane wśród nastolatków i młodzieży.

Samookaleczanie jest zazwyczaj ukrywane przed dorosłymi, ale tak naprawdę – jest wołaniem o uwagę i pomoc. Uszkodzenia ciała są symbolem głębokich ran psychicznych, które są dla nas niewidoczne. Niskie poczucie własnej wartości, trudności w relacjach z rodzicami, epizody depresyjne powodują, że młodzież poprzez zadawanie sobie cierpienia, próbuje obniżyć napięcie. Młodzież, która się samookalecza podkreśla, że zasługuje na ból i, że jest on kontrolowany. Okaleczanie własnego ciała jest niczym innym jak formą odzyskiwania poczucia kontroli nad własnym życiem i daje młodzieży ogromne poczucie sprawstwa. Każda forma samookaleczania (nacinanie skóry, oparzenia, drapanie, wrywanie włosów) powinna zostać zauważona i powinny być podjęte odpowiednie środki pomocy. W wielu przypadkach samookaleczanie wskazuje na bardzo silne i trudne emocje, jakie przeżywa uczeń, a z którymi nie potrafi sobie poradzić. Okaleczanie swojego ciała jest sposobem na uwolnienie napięcia i emocji. Jeśli widzisz u ucznia ślady samookaleczania, poproś go o rozmowę; okaż zrozumienie, bądź szczery, uprzedź, że konieczna jest rozmowa z rodzicami i pozwól uczniowi uczestniczyć w rozmowie z rodzicami. Nauczyciel może zaoferować swoje wsparcie, ale nie powinien brać na siebie odpowiedzialności za rozwiązanie problemu. Pamiętajmy, że każda konfrontacja z cierpieniem jest obciążająca dla nas samych i dlatego nie bójmy się prosić specjalistów o profesjonalną pomoc.

Kolejną bardzo różnorodną grupą, z którą możemy zetknąć się w szkole ponadpodstawowej jest grupa osób ze **specyficznymi zaburzeniami rozwoju umiejętności szkolnych**. Są tu uczniowie z dysleksją, dyskalkulią, specyficznymi zaburzeniami językowymi. W niektórych przypadkach różnego rodzaju trudności występują wspólnie. Uczniowie ci mają poziom rozwoju intelektualnego w normie, a często nawet powyżej przeciętnej, ale z powodu neuronietypowego rozwoju mają pewne trudności z uczeniem się (trudności z czytaniem lub pisanem, liczeniem, wyobraźnią przestrzenną, zapamiętywaniem, określaniem upływu czasu). W takiej grupie uczniów mogą być osoby, którym zdiagnozowane zaburzenie w niczym nie przeszkadzało, ale będą też uczniowie, którym dysleksja czy dyskalkulia bardzo utrudnia uczenie się, a ich problemy dotyczą wszystkich przedmiotów. Praca z tą grupą uczniów polega na tym, by pomóc im wypracować strategię radzenia sobie z trudnościami, ale dotyczy również zmiany postrzegania siebie samego i rozbudzania motywacji. Jeśli na etapie szkoły podstawowej uczeń otrzymał odpowiednie wsparcie, pomoc i zrozumienie, to będąc w szkole ponadpodstawowej zna już sposoby radzenia sobie z problemami. Często niestety zdarza się, że do szkoły ponadpodstawowej trafia uczeń, który ma poważne problemy z uczeniem się, a nigdy do tej pory nie został zdiagnozowany.

Z dysleksją rozwojową, według statystyk Centralnej Komisji Egzaminacyjnej (CKE), zmagają się około 12% uczniów.

Kolejne zaburzenie, które wzbudza wiele kontrowersji wśród polskich nauczycieli, są **zaburzenia uwagi i nadpobudliwości psychoruchowej (ADHD)**. Diagnostyka oparta jest na obserwacji zachowań oraz wywiadzie z uczniem i jego rodziną. Skuteczniejsze dostosowanie kryteriów diagnostycznych oraz pełniejsze zrozumienie specyfiki ADHD powoduje wzrost liczby zdiagnozowanych przypadków. ADHD jest zaburzeniem, które rozpoczyna się we wczesnym dzieciństwie. Obecnie przyjmuje się, że na powstawanie ADHD wpływ mają zarówno czynniki środowiskowe, jak i biologiczne. Podstawowe grupy objawów w ADHD to: zaburzenia koncentracji uwagi, impulsywność, nadruchliwość. W przypadku nastolatków i młodzieży z ADHD zmniejsza się pobudzenie ruchowe, lecz w dalszym ciągu dużo mówi i wprowadza spore zamieszanie podczas lekcji. Impulsywność nastolatka objawia się tym, że wykonuje on czynności bez ich przemyślenia. Może też źle reagować na bodźce, co skutkuje wybuchami agresji. Wśród młodzieży z ADHD widoczna jest nadal większość objawów zaburzenia koncentracji. Gdy nastolatek nie przestrzega poleceń często trudno jest nauczycielowi rozróżnić czy jest to nieposłuszeństwo, czy konsekwencja zaburzenia koncentracji. Najnowsze badania mówią, że blisko 70% uczniów cierpiących na ADHD ma przynajmniej jedno dodatkowe rozpoznanie zaburzenia psychicznego. Najczęściej mogą to być zaburzenia opozycyjno-buntownicze, zaburzenia zachowania, dysleksja i dysgrafia, zaburzenia lękowe, zaburzenia depresyjne, stosowanie substancji

psychoaktywnych, tiki. W przypadku uczniów z ADHD każde trudne zachowanie należy traktować jako niepożądane, ale zawsze nauczyciel powinien dociec co jest jego przyczyną. Uczniowie cierpiący na ADHD są bardzo podatni na dystraktory (bodźce, które zakłócają wykonywaną aktywność) płynące zarówno z otoczenia jak i z umysłu. W pracy z nastolatkiem z ADHD ważne jest, by miał on możliwość zajmowania się tym, w czym jest dobry i otrzymywał należne uznanie i pamiętajmy, że nie ma typowego nastolatka z ADHD.

Myśląc o zróżnicowanej klasie, nie możemy zapominać o **uczniu zdolnym**.

Taki uczeń wykazuje ponadprzeciętny poziom rozwoju psychofizycznego, połączonego z ciekawością poznawczą i wysokim poziomem motywacji, przejawiającym się w samodzielnym i konsekwentnym poszukiwaniu odpowiedzi na stawiane przez siebie oraz innych pytania.

Jednocześnie ucznia zdolnego charakteryzuje wysoki poziom uzdolnień specjalnych (np. muzycznych, plastycznych, wychowawczych, sportowych, językowych, matematycznych). Cechuje go wysoka oryginalność i twórczość w działaniu, ciekawość poznawcza. Może charakteryzować go również dostrzeganie cudzych emocji i przeżyć, otwartość na doświadczenie, wrażliwość zmysłowa. Dobór metod, form i środków dydaktycznych do pracy z uczniem zdolnym stanowi dla nauczyciela duże wyzwanie. Polega na przystosowaniu

nauczania a raczej sposobu uczenia się do możliwości intelektualnych ucznia. Zwiększamy intensywność jego pracy, poszerzamy zakres wiedzy i umiejętności, stawiając przed nim zadania problemowe. Nauczyciel może podjąć działanie rozwijające uzdolnienia uczniów w systemie klasowo-lekcyjnym, poza systemem klasowo-lekcyjnym, a także poza szkołą. Na każdym z tych trzech obszarów powinien on stworzyć odpowiednią atmosferę, sprzyjającą zaspokajaniu zróżnicowanych potrzeb edukacyjnych ucznia, jednocześnie dbając o wszechstronny rozwój nie tylko poznawczy, ale także emocjonalno-społeczny. Takie korzystne stworzenie przestrzeni dla ucznia zdolnego wspomaga funkcjonowanie i budowanie relacji w grupie rówieśniczej. Nauczyciel powinien wspierać aktywność, wzmacniać wiarę w zdolności a także pokazać uczniowi, jak radzić sobie z niepowodzeniami. Można przyjąć i zastosować ogólne zasady organizacji w pracy z uczniami zdolnymi:

- utrzymać wysoki poziom stawianych uczniowi zadań i zapewnić odpowiedni dobór zadań nietypowych, ćwiczeń, doświadczeń, badań, projektów,
- prezentować obszerniejszy materiał lub nawet inny oparty w dużej mierze na samodzielnej pracy ucznia,
- wykorzystać TIK w nauce indywidualnej z odpowiednim doбором treści,
- stawiać uczniowi indywidualne cele, np. udział w projektach międzynarodowych, kursach

e-learningowych, konkursach

i olimpiadach przedmiotowych,

- proponować ćwiczenia rozwijające krytyczne myślenie, innowacyjne podejście do rozwiązywania problemów,
- zaangażowanie uczniów zdolnych w prowadzenie lekcji, postawienie ich w roli asystentów nauczyciela, liderów grupy,
- opracowanie indywidualnego planu rozwoju dla ucznia zdolnego razem z nim, ustalenie tematyki, form, terminów realizacji programu, prowadzenie okresowej ewaluacji tego programu,
- uczniom zdolnym można przydzielić rolę mentora; tutora - uczniom, którzy słabiej sobie radzą z przyswajaniem wiadomości,
- motywowanie, aktywizowanie uczniów przez nauczyciela, ocenianie nie tylko osiągnięć, ale także zaangażowanie, wkładu własnego, współpracę w grupie itp.

Nieodzownym jest stała współpraca z rodzicami uczniów zdolnych, aby wspierać i wspomagać rodziców w rozwijaniu zdolności ucznia. Rozpoznawanie oraz rozwijanie zdolności uczniów gwarantuje ścisła współpraca i uzupełnianie się w działaniach środowiska rodzinnego, szkolnego i pozaszkolnego. Istotne jest także poświęcanie takim uczniom odpowiedniej ilości czasu oraz zapewnienie wsparcia psychologicznego i pedagogicznego.

W klasie zróżnicowanej możemy spotkać też ucznia **niedostosowanego społecznie**. Termin niedostosowanie społeczne określa

formy zachowań, które nie są zgodne ze społecznymi wyznacznikami. Zachowania te wpływają negatywnie na funkcjonowanie osoby je przejawiającej w wielu sferach jej życia oraz mają one znacznie negatywny wpływ na funkcjonowanie otoczenia tej osoby. W zależności od nasilenia objawów i dodatkowych czynników środowiskowych.

Podczas naszej codziennej pracy z uczniami możemy zaobserwować symptomy, świadczące o niedostosowaniu społecznym lub zagrożeniu niedostosowaniem społecznym, należą do nich:

- nieposłuszeństwo wobec dorosłych,
- wagary,
- postawa kłamliwości,
- zachowania bierne,
- zachowania agresywne,
- niepowodzenia w nauce szkolnej.

Uczeń niedostosowany społecznie i zagrożony niedostosowaniem społecznym realizuje podstawę programową kształcenia ogólnego określoną dla poszczególnych typów szkół. Obowiązkiem nauczyciela jest dostosować wymagania edukacyjne do indywidualnych potrzeb psychofizycznych i edukacyjnych ucznia, u którego stwierdzono zaburzenia i odchylenia rozwojowe lub specyficzne trudności w uczeniu się, uniemożliwiające sprostanie tym wymaganiom, aby uczeń mógł opanować niezbędne minimum podstawy programowej dla określonego etapu edukacyjnego. Jeżeli uczeń posiada orzeczenie, to wskazówki będą zawarte w dokumencie na podstawie

przeprowadzonych badań w poradni psychologiczno-pedagogicznej. Jeżeli nie posiadamy takiego dokumentu można skorzystać z wskazówek do pracy z takim właśnie uczniem:

- jedną z najważniejszych rzeczy jest nawiązanie relacji,
- praca na emocjach i uczuciach: umiejętność rozpoznawania i nazywania ich,
- włączenie uczniów niedostosowanych do zajęć z zakresu strategii radzenia sobie ze stresem, treningów zastępowania agresji, treningów umiejętności społecznych,
- ukierunkowanie aktywności ucznia poprzez stworzenie warunków do odkrycia i rozwoju zainteresowań, wzmacnianie poczucia własnej wartości, pozytywnej samooceny, odpowiedzialności za własne działania,
- pomoc w nawiązywaniu pozytywnych kontaktów społecznych z rówieśnikami,
- modyfikowanie wzorów zachowania, wskazywanie alternatywnych i adekwatnych do wymagań konkretnych sytuacji wychowawczych,
- promocja zdrowego stylu życia (profilaktyka uzależnień),
- organizacja przestrzeni pracy dla ucznia, ławka usytuowana w pobliżu nauczyciela, przy ścianie. Na ławce przedmioty potrzebne do wykonania aktualnego zadania,
- wprowadzanie jasnych, konkretnych zasad dotyczących zachowania wszystkich uczniów klasy – kontrakt zachowania, bez użycia przeczenia,

- polecenia powinno być jednoznaczne i powinno się zawierać w 2-3 słowach, wydawane spokojnym, jednocześnie stanowczym tonem,
- po wykonaniu jednego zadania, podajemy kolejny etap instrukcji, sprawdzamy wykonanie,
- dobrze też jest opracować „kodeks gniewu”, zawierający akceptowalne sposoby wyładowania gniewu.

Dla ucznia ważne jest danie możliwości kontaktu z psychologiem lub pedagogiem szkolnym.

W ostatnich latach można zaobserwować znaczny wzrost liczby dzieci, u których stwierdza się **całościowe zaburzenia rozwoju ze spektrum autyzmu**.

Zespół Aspergera jest najłagodniejszą formą całościowych zaburzeń rozwoju, które obserwuje się u dzieci od wczesnego dzieciństwa. Wśród samych nauczycieli słyszy się opinie, że nagle uczniów z ZA zrobiło się więcej, kiedyś tego nie było, to moda na tłumaczenie złego zachowania lub trudności w nauce. Są to twierdzenia, które nie mają uzasadnienia, jest to po prostu brak wiedzy na temat tej trudności. Poza tym świadomość rodziców też, jest większa oraz znacznie lepiej funkcjonuje diagnostyka.

Dobre jest to, co jest skuteczne, a to działanie nauczyciela zaczyna się od akceptacji ucznia ZA takim, jakim jest. Uczniowie z zespołem Aspergera, to bardzo wymagająca grupa.

Oprócz potrzeby zwiększonego poczucia bezpieczeństwa, dłuższego czasu na

zrozumienie i przestawienie się na nowe do zrozumienia ich nietypowych reakcji na bodźce jest długa droga. Można powiedzieć w dużym uproszczeniu, że nieneurotypowość mózgu osób z ZA polega na zaburzonej komunikacji między obszarami mózgu, stąd zaskakujące ich reakcje, niestandardowe sposoby poznawania rzeczywistości i przyswajania wiedzy. Jeśli nastawienie nauczyciela będzie na zrozumienie, że istotą kłopotów osób z ZA są problemy w funkcjonowaniu społecznym i komunikowaniu się, a nie sam proces nabywania wiedzy i umiejętności.

Wskazówki do pracy z uczniem:

- zminimalizowanie lub całkowite wyeliminowanie elementów rozpraszających;
- zachowanie schematu pracy, zasad i stałości (np. zajmowanie tej samej ławki lub stolika podczas zajęć);
- opracowanie planu codziennych zajęć i każdorazowe zapoznanie z nim ucznia;
- wcześniejsze informowanie o zmianach np. w rozkładzie zajęć lekcyjnych, uprzedzanie o zastępstwach na lekcjach, wyjściach, wizytach nowych osób. Informowanie, w jaki sposób trzeba się zachować w nowej sytuacji;
- wyraźne zaznaczanie końca określonej aktywności, zabawy, zadania, zanim przejdzie się do następnych;
- kierowanie poleceń indywidualnie do dziecka; zwracanie się do niego po imieniu; właściwe używanie zaimków osobowych Ja i Ty;

- podczas rozmowy używanie prostego, konkretnego i jednoznacznego języka;
- wyjaśnianie metafor i przenośni, wyrazów bliskoznacznych, żartów lub dowcipów użytych podczas prowadzenia lekcji;
- popieranie informacji słownej gestami, mimiką;
- uzupełnianie rysunkiem, zdjęciem, filmem lub modelem przekazywanych podczas lekcji treści abstrakcyjnych;
- w razie potrzeby wydłużanie czasu przeznaczonego na wykonywanie poszczególnych zadań i prac pisemnych;
- dzielenie trudniejszego lub dłuższego zadania na kilka części;
- sprawdzanie zrozumienia czytanego tekstu poprzez zadawanie dodatkowych pytań: Co się wydarzyło? Gdzie? Kiedy? Dlaczego? itp.;
- dostosowywanie pomocy dydaktycznych i treści zadań do zainteresowań ucznia (np. obliczanie różnicy czasu na podstawie rozkładów jazdy);
- wykorzystywanie wąskiej i fachowej wiedzy ucznia podczas prowadzenia lekcji;
- na lekcjach wychowania fizycznego unikanie aktywności ruchowej związanej z rywalizacją.
- w sytuacji wzburzenia lub zdenerwowania umożliwienie pobytu w spokojnym, cichym miejscu np. biblioteka, gabinecie pedagoga;
- ignorowanie i niereagowanie na zachowania prowokacyjne (np. płacz, płucie, krzyk);

- częste przypominanie o normach i zasadach funkcjonowania społecznego oraz chwalenie i nagradzanie za ich przestrzeganie;
- opisywanie, co nam się nie podoba w zachowaniu, czego oczekujemy i nazywanie emocji;
- opracowanie sposobów radzenia sobie z emocjami w kategorii akceptowane – nieakceptowane.

W procesie nauczania i wychowania ucznia z zespołem Aspergera ważna jest indywidualizacja wymagań i metod pracy. Pod uwagę należy brać rzeczywiste trudności (deficyty) występujące u ucznia, z jednoczesnym uwzględnieniem jego mocnych stron. Często osoby z zespołem Aspergera mają ponadprzeciętny iloraz inteligencji. Wielu z nich posiada rozległą wiedzę najczęściej związaną z obszarem swoich szczególnych zainteresowań. Choć posiadają ogromne zdolności w zapamiętywaniu faktów to mają trudności z rozumieniem treści, zwłaszcza abstrakcyjnych, trudności w planowaniu samodzielnej pracy, a także trudności w łączeniu informacji w spójną całość. U uczniów z ZA Obserwuje się także sztywność myślenia, co objawia się uporczywym narzucaniem swojego punktu widzenia, komentowaniem rzeczywistości w sposób, który może się wydawać obraźliwy dla innych, a także sztywnym przestrzeganiem reguł. Charakterystyczna dla osób z ZA jest trudność z organizacją zajęć, zwłaszcza w perspektywie dni, miesięcy. Trzeba jednak pamiętać, że odmienne funkcjonowanie układu nerwowego nie sprowadza się jedynie do „deficytów” i trudności. Uczniów

z ZA cechuje nieszablonowy sposób myślenia, a to sprawia że są niezwykle kreatywni i oryginalni. Nauczyciel powinien pamiętać, że uczeń z zespołem Aspergera powinien nabywać wiedzę o regułach życia społecznego, ale też, a może przede wszystkim umiejętność ich zastosowania. Aby wspierać rozwój umiejętności społecznych, należy przestrzegać 10 ważnych zasad:

- szkoła dostosowuje się do potrzeb ucznia, ale uczeń również ma obowiązek dostosować się do realiów życia w szkole,
- nad umiejętnościami społecznymi pracujemy z całą klasą,
- co dla większości z nas jest samo przez się intuicyjne i zrozumiałe, dla ucznia z ZA takie nie jest,
- zarówno dorosły jak i rówieśnik może stanowić dla ucznia z ZA model właściwego zachowania,
- ucznia z ZA traktujemy jako pełnoprawnego członka społeczności klasowej, szkolnej,
- nawet nastoletni uczeń z ZA może przeżywać silny stres w sytuacji konieczności podjęcia kontaktów społecznych,
- dla osób z ZA patrzenie w oczy bywa męczące, nie nalegaj więc na kontakt wzrokowy,
- pracując nad umiejętnościami społecznymi opieraj się na zainteresowaniach, talentach, mocnych stronach ucznia z ZA,
- umiejętności zdobyte na zajęciach indywidualnych zawsze należy w zaplanowany i systematyczny sposób przenosić na warunki grupowe,
- miej na uwadze, że dla ucznia z ZA czas niezorganizowany (przerwa) to bardzo trudny i stresujący moment, wykorzystaj techniki.

3.3 Wskazówki do pracy ze zróżnicowaną grupą

Wszelkie publikacje metodyczne, dotyczące pracy w grupie zróżnicowanej, najczęściej odnoszą się do wieku dzieci/uczniów. Trudno jest znaleźć takie publikacje, w których nauczyciele dzielą się swoimi doświadczeniami w pracy z grupami, w których znajdują się uczniowie normatywni, ale też uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, czy uczniowie zdolni. Wynika to z faktu, że praca z grupą zróżnicowaną jest trudna i wymaga od nauczyciela określonych umiejętności. Najważniejszą kompetencją nauczyciela w pracy z grupą zróżnicowaną jest

umiejętność poznania uczniów, ich mocnych stron, trudności, ich sposobów funkcjonowania w klasie. Nauczyciel, który pracuje z grupą zróżnicowaną, musi wykazać się umiejętnością aktywnego poszukiwania form wsparcia rodziny ucznia i udzielania wsparcia; znajomością strategii uczenia się i stylów nauczania. Istotną umiejętnością jest też projektowanie przestrzeni klasy szkolnej, wykorzystanie ciekawych środków i pomocy dydaktycznych, specjalistycznych narzędzi, dobór i adaptacja treści do zróżnicowanych potrzeb uczniów; wdrażanie procesu

motywowania, wykorzystanie niekonwencjonalnych metod nauczania. Nauczyciel w edukacji włączającej powinien posiadać umiejętność stosowania szerokiego wachlarza organizacyjnych form kształcenia, dostosowania programów nauczania i treści kształcenia do potrzeb i możliwości uczniów; oceniania zróżnicowanych możliwości uczniów. Praca w grupie zróżnicowanej oznacza przyjęcie odpowiedzialności przez dorosłych za działania w czterech ważnych obszarach pracy pedagogicznej.

- Poznanie - obserwacja ucznia na lekcji, ale także poza nią, nawiązanie kontaktu z rodzicami, dogłębna analiza dokumentacji.
- Zaakceptowanie zachowań, które wynikają z zaburzeń rozwojowych i mogą być akceptowane przez pozostałe osoby.
- Pozyskanie: przez zainteresowanie się uczniem, koncentrowanie się na jego pozytywnych cechach, umiejętnościach, dostarczanie wzmocnień pozytywnych budowanie własnego autorytetu.
- Zmianie: wspieranie w naturalnej aktywności, uzdolnieniach, przy jednoczesnym unikaniu kontroli.

Sukces pracy w grupie zróżnicowanej wiąże się z przejściem od modelu autokratycznego do demokratycznego, który jest oparty na poszanowaniu każdego uczestnika tego procesu. Aby styl pracy nauczyciela był zgodny z zasadami edukacji włączającej musi obejmować następujące elementy:

- plan nauczania tworzony jest z myślą o wszystkich uczniach;
- lekcje zachęcają uczniów do uczęszczania na nie;
- lekcje uczą zrozumieć różnorodność;
- uczniowie biorą świadomy i aktywny udział w procesie nauczania;
- uczniowie współpracują ze sobą podczas nauki;
- sposób oceniania wspomaga uczniów
- źródłem porządku i spokoju w klasie jest wzajemny szacunek;
- zróżnicowana praca domowa wspomaga proces nauczania wszystkich uczniów w klasie;
- nauczyciele nieustannie poszerzają wiedzę na temat środków i metod wspomagających pracę z różnorodnym zespołem klasowym.

Praca w klasie, w której znajdują się uczniowie o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych wymaga od nauczycieli odejścia od myślenia, że wszyscy uczniowie będą robili to samo i w tym samym czasie. Niezmiernie ważnym elementem w nauczaniu w grupie zróżnicowanej jest znajomość i umiejętność analizy podstawy programowej, dostosowanie wymagań edukacyjnych do indywidualnych możliwości ucznia, zapewnienie określonych warunków do opanowania podstawowych umiejętności przewidzianych dla danego etapu edukacyjnego. Kluczem do skutecznego uczenia w zróżnicowanym zespole klasowym jest optymalne dostosowanie sposobu nauczania do potrzeb uczniów. Jest ono możliwe dzięki diagnozie pedagogicznej oraz dokumentacji uzupełnionej informacjami uzyskanymi w czasie rozmów z uczniem i jego

rodzicami. Nauczyciel powinien pamiętać, że w klasie zróżnicowanej możemy wyróżnić:

- uczniów z małym zakresem wiedzy i umiejętnościami w danym obszarze,
- uczniów, którzy posiadają już pewien zakres wiedzy i umiejętności,
- uczniów, którzy posiadają kompletną wiedzę o danym zagadnieniu.

Jednym z czynników sprzyjających wykorzystaniu indywidualnego potencjału uczniów jest różnicowanie zadań kierowanych do poszczególnych uczniów. Aby działanie to było skuteczne, nauczyciel musi wiedzieć, co stanowi punkt wyjścia dla każdego ucznia i w którym miejscu do spełnienia kryteriów sukcesu, znajduje się uczeń. Nauczyciel nie może ograniczać się jedynie do dawania uczniom zadań, które mają wykonać. Dostosowania zawsze konstruujemy dla ucznia:

- posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego,
- posiadającego opinię poradni psychologiczno-pedagogicznej,
- nieposiadającego orzeczenia lub opinii wymienionych w pkt 1–3, który jest objęty pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole,
- posiadającego opinię lekarza o ograniczonych możliwościach wykonywania przez ucznia określonych ćwiczeń fizycznych na zajęciach wychowania fizycznego.

Dostosowania konstruowane przez nauczycieli powinny dotyczyć głównie form i metod pracy z uczniem, zdecydowanie

rzadziej treści nauczania. W tym miejscu pragnę polecić Państwu jedną z ciekawszych wg mnie metod pracy, która świetnie sprawdza się w pracy ze zróżnicowaną klasą, a mianowicie metodę lekcji odwróconej. Warto wykorzystywać metodę lekcji odwróconej, planując lekcję o bardzo rozbudowanej zawartości merytorycznej. W metodzie tej uczniowie najpierw w domach zapoznają się z nowymi treściami, a w szkole, przy pomocy nauczyciela, pogłębiają i utrwalają wiedzę, ćwiczą umiejętności i rozwiązują problemy. Metoda ta wymaga od nauczyciela dość dużego nakładu pracy, gdyż lekcję prowadzoną metodą odwróconą, aby była skuteczna, należy najpierw wyszukać, a często samemu opracować rozmaite materiały dydaktyczne w obrębie danego tematu.

Stosowanie tej bardzo dobrej metody wpływa na atmosferę podczas lekcji, a także sprzyja uczeniu się.

Nauczyciel pracując ze zróżnicowaną klasą powinien:

- zadbać o to, aby wszyscy uczniowie mieli możliwość poznania i zrozumienia materiału, a przede wszystkim osiągnięcia sukcesu,
- w toku uczenia często stosować elementy oceny kształtującej, informację zwrotną, która pomaga monitorować pracę uczniów, ich postępy, korygować błędy,
- stosownie do sytuacji umożliwić uczniom pracę indywidualną, zajęcia w parach, grupach, gdyż pozwala to na optymalne wykorzystanie możliwości, jakie daje współpraca.

Ważne jest, aby wszyscy uczniowie byli traktowani w sposób, który sprzyja uczeniu się, otrzymywali jak najczęściej pozytywny komunikat oraz wchodzili w interakcje z innymi uczniami. Nauczyciel powinien świadomie i systematycznie nawiązywać z uczniami kontakt wzrokowy; uśmiechać się do nich w odpowiednich momentach;

wyrażać zainteresowanie, inicjować zabawne, swobodne dialogi; stosować taki system odpytywania uczniów, aby wszyscy z jednakową częstotliwością odpowiadali na pytania, a w sytuacji niewłaściwej odpowiedzi pozostawać przy uczniu i naprowadzać go na właściwą odpowiedź, po to by uczeń mógł odnieść sukces.

3.4 Najważniejsze dokumenty w pracy z grupą zróżnicowaną

W niniejszej publikacji skupię się na dwóch najważniejszych dokumentach, z którymi najczęściej mają do czynienia nauczyciele w pracy z grupą zróżnicowaną, opracowanie ich (z mojego doświadczenia) przysparza najwięcej problemów i trudności. Te dwa dokumenty to: indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET) oraz wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU). Oba dokumenty to ważne narzędzia i wyzwanie dla nauczycieli. Ich tworzenie jest czasochłonne i wymaga stałego monitorowania, co wiąże się z zaangażowaniem ze strony nauczycieli, jak i specjalistów. Obwieszczenie MEN z dnia 9 lipca 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. 2020 poz. 1309), określa elementy, które obligatoryjnie muszą znaleźć się w IPET i WOPFU. Nie ma jednak określonej formy ich opracowania. W tej kwestii placówki regulują to we własnym zakresie.

IPET, czyli indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny, jest dokumentem, który placówka ma obowiązek przygotować dla każdego dziecka, dla którego wydane zostało orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego. Orzeczenie wystawia poradnia psychologiczno-pedagogiczna w związku z niepełnosprawnością dziecka, niedostosowaniem społecznym lub zagrożeniem niedostosowania społecznego.

Obowiązek opracowania indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego dla dziecka z orzeczeniem o potrzebie nauczania specjalnego wynika z art. 127 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (tj. Dz.U. z 2023 r. poz. 900).

Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym, określa szczegółowe zasady i tryb tworzenia tego dokumentu. (tj. Dz.U. z 2020 r. poz. 1309).

IPET tworzy zespół nauczycieli i specjalistów, a pracą zespołu zwykle kieruje wyznaczona przez dyrektora placówki osoba, zwykle jest to wychowawca, który koordynuje pracę zespołu.

Zgodnie z rozporządzeniem, przed stworzeniem indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego należy opracować wielospecjalistyczną ocenę poziomu funkcjonowania ucznia (WOPFU). Jest to wstępna ocena, która pozwala na zebranie ogólnych wiadomości o dziecku, które są niezbędne do opracowania programu.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami oba dokumenty należy sporządzić:

- do dnia 30 września dla dziecka, które rozpoczyna przedszkole, szkołę lub etap edukacyjny,
- w terminie 30 dni od dnia otrzymania przez placówkę orzeczenia, w przypadku kiedy orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego zostanie wydane w trakcie roku szkolnego lub dla dziecka, który zmienia placówkę w trakcie roku.

Program tworzy się na czas, na jaki wydano orzeczenie, jednak nie dłużej niż na okres trwania etapu edukacyjnego (np.: jeśli orzeczenie wydano na cały okres szkoły podstawowej, IPET przygotowuje się dwukrotnie, najpierw na okres klas I-III, a następnie na okres klas IV-VIII). Minimum dwa razy w roku zespół przeprowadza wielospecjalistyczną ocenę poziomu

funkcjonowania ucznia z uwzględnieniem oceny efektywności programu.

Ważne jest, że dokument może być modyfikowany w trakcie roku. Nie tworzymy wówczas nowego dokumentu, a jedynie dokumentujemy wprowadzone zmiany za pomocą załącznika lub aneksu opatrzonego datą wprowadzenia modyfikacji.

Zarówno IPET, jak i WOPFU tworzy zespół wszystkich osób, którzy pracują z danym dzieckiem. Są to nie tylko nauczyciel, ale także psycholog, pedagog szkolny, terapeuta itd. Jak stanowi rozporządzenie pracą zespołu koordynuje wychowawca, chyba, że dyrektor wyznaczy inną osobę.

Przedszkole/szkoła ma obowiązek poinformować rodziców o planowanym terminie spotkania zespołu, aby umożliwić rodzicowi aktywny udział w tworzeniu dokumentu. Na wniosek dyrektora do pracy zespołu można zaangażować specjalistów z poradni psychologiczno-pedagogicznej, a także na wniosek i za zgodą rodziców, inne osoby współpracujące z dzieckiem.

IPET uwzględnia zalecenia zawarte w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego i zgodnie z rozporządzeniem MEN powinien obejmować:

- zakres i sposób dostosowania programu wychowania przedszkolnego oraz wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dziecka;

- zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, ukierunkowane na poprawę funkcjonowania ucznia oraz wzmacnianie jego uczestnictwa w życiu szkolnym;
- w przypadku ucznia niepełnosprawnego – zajęcia rewalidacyjne;
- w przypadku ucznia niedostosowanego społecznie – działania o charakterze resocjalizacyjnym;
- w przypadku ucznia zagrożonego niedostosowaniem społecznym – działania socjoterapeutyczne;
- formy i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w którym będą realizowane;
- działania wspierające rodziców dziecka oraz zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi;
- zajęcia rewalidacyjne, resocjalizacyjne i socjoterapeutyczne oraz inne zajęcia odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia;
- zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia;
- rodzaj i sposób dostosowania warunków organizacji kształcenia do rodzaju niepełnosprawności ucznia;
- wybrane zajęcia realizowane indywidualnie lub w małej grupie (do 5 uczniów) – w zależności od indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia.

Warto, aby IPET był przejrzysty, co ułatwi jego wykorzystywanie w codziennej pracy z uczniem. Najlepiej zastosować szablon IPET, który zawiera:

- metryczkę: dane dziecka, w tym imię i nazwisko, klasa, data sporządzenia dokumentu, data i numer orzeczenia o potrzebie nauczania specjalnego oraz okres jego obowiązywania, przyczyna dla której dziecko zostało objęte nauczaniem specjalnym; warto też ująć w tym miejscu istotne informacje o stanie zdrowia, sposoby reakcji na nagłe sytuacje;
- cele edukacyjno-terapeutyczne; główna część IPET (zgodnie z wymogami wskazanymi w rozporządzeniu);
- część końcowa: imiona i nazwiska nauczycieli i specjalistów, opracowujących program, ich podpisy, podpisy rodziców z adnotacją, że otrzymali kopię programu.

Dzięki prawidłowo przygotowanemu IPET, każde dziecko ma szansę na optymalny rozwój oraz efektywną naukę, dostosowaną do jego indywidualnych potrzeb i możliwości.

Obszary dostosowania obejmują: warunki procesu edukacyjnego, zewnętrzną organizację nauczania oraz warunki sprawdzania poziomu wiedzy i umiejętności.

Nauczyciel powinien pamiętać, że dostosowanie wymagań dotyczy głównie form i metod pracy z uczniem, rzadko

treści nauczania. Dostosowanie wymagań nie może powodować obniżenia wymagań wobec uczniów normatywnych, poza tym powinno dać szansę uczniowi sprostać wymaganiom kolejnego etapu edukacyjnego, a zatem nie może prowadzić do zejścia poniżej podstawy programowej.

WOPFU to dokument tworzony przed opracowaniem IPET. W takiej ocenie wyszczególnione są obszary funkcjonowania dziecka: sfera poznawcza, emocjonalna, motoryka duża, motoryka mała, kompetencje językowe i komunikacyjne, itp.

W każdym z tych obszarów należy wpisać następujące elementy odnoszące się do funkcjonowania dziecka w grupie:

- mocne strony,
- trudności w funkcjonowaniu,
- indywidualne potrzeby edukacyjne i rozwojowe,
- zakres i charakter wsparcia.

Placówki tworzą własny wzór WOPFU, ważne jest żeby znalazły się w nim elementy określone w rozporządzeniu. Kwestią indywidualną jest poziom szczegółowości opisów, ale zasadne jest zachowanie umiaru. Pamiętajmy, że bo dokument ma być funkcjonalny. I choć ocena powinna być dość szczegółowa, to jednak dbajmy by była zwięzła i czytelna. Warto stosować krótkie, konkretne komunikaty: z czym dziecko ma problem, co trzeba doskonalić i w jak sposób to robić. Pamiętajmy, że pisząc o problemach dziecka, jesteśmy zobowiązani podkreślić jego mocne strony, a przy kolejnych ocenach umieścić informację o dokonanych postępach.

Podobnie jak z IPET obowiązkiem nauczyciela jest zapoznanie rodziców z wstępną wielospecjalistyczną oceną. Pamiętajmy, że rodzic ma prawo zakwestionować poszczególne elementy. Pamiętajmy także, że po zapoznaniu rodzic podpisuje ocenę i otrzymuje jej kopię.

Podsumowanie

W Polsce edukacja włączająca stała się faktem i priorytetem w polityce oświatowej. Wynika to choćby z faktu, że to rodzice decydują o wyborze miejsca kształcenia dziecka. Korzyści płynące z wprowadzenia edukacji włączającej to przede wszystkim podniesienie jakości usług edukacyjnych i zmiana postawy uczniów wobec zróżnicowanych potrzeb rówieśników. Niestety w wielu placówkach oświatowych wciąż brak jest zindywidualizowanego, podmiotowego podejścia do ucznia. Można dostrzec natomiast brak dbałości o relacje, brak zrozumienia zróżnicowanych potrzeb i możliwości uczniów. Tylko przekonanie zatrudnionych w szkołach osób, a także wyposażenie ich w umiejętności z zakresu wsparcia udzielanego każdemu uczniowi jest szansą na sukces edukacji włączającej. Dostrzeżenie w zróżnicowanym zespole klasowym indywidualności każdej osoby, dostrzeżenie jej potrzeb oraz trudności, zapewni wszystkim odpowiednią jakość edukacji. Badania potwierdzają, że aby szkoła osiągnęła sukces w dziedzinie inkluzji, cała społeczność szkolna musi wykazać się zaangażowaniem w jej wdrażaniu, dostrzeganiem różnic pomiędzy uczniami, pracownikami, rodzicami jako źródła możliwości, a nie w kategoriach problemu.

W ostatnich latach szkoły, nauczyciele musieli zmierzyć się z coraz to nowymi wyzwaniami. Ogrom wysiłku włożyli

we wsparcie uczniów w trudnościach, które pojawiły się na skutek izolacji spowodowanej pandemią. Potem doszły wyzwania związane z pojawieniem się w szkołach uczniów z traumą wojny w Ukrainie. Od wielu lat nauczyciele wspierają uczniów, których problemy, trudności wynikają z doświadczenia migracji zarobkowej rodziców. Uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, uczniów doświadczających sytuacji trudnych, uczniów z chorobami przewlekłymi, czy też uczniów należących do mniejszości. To pokazuje z iloma wyzwaniami w ostatnich latach zmierzyła się szkoła, nauczyciele.

Pamiętajmy, że głównym założeniem kształcenia inkluzyjnego jest zapewnienie wszystkim uczniom najwyższej jakości edukacji i wychowania, ale także wsparcie nauczycieli szkół ogólnodostępnych przez specjalistów SCWEW, którzy jako nauczyciele szkolnictwa specjalnego, wiele lat temu wypracowali wysokie standardy pracy z uczniami posiadającymi orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego i dzięki temu mogą być wsparciem dla nauczycieli, którzy będą mierzyć się z edukacją włączającą.

Mam nadzieję, że ten mini poradnik będzie dla nauczycieli przydatną publikacją, a informacje w nim zawarte ułatwią pracę ze zróżnicowanym zespołem klasowym.

Literatura

1. Al-Khamisy D. (2013). Edukacja włączająca edukacją dialogu. W poszukiwaniu modelu edukacji dla ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Warszawa: Wydawnictwo APS.
2. Antosik-Wójcińska A., Parnowski T., Świącicki Ł., (2012), Jak ćma – przejawy depresji w różnych okresach życia, Warszawa: ITEM Publishing.
3. Ambroziak K., Kołakowski A., Siwek K., (2019), Depresja nastolatków. Jak ją rozpoznać, zrozumieć i pokonać, Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
4. Ambroziak K., Kołakowski A., Siwek K., (2018), Nastolatek a depresja. Praktyczny poradnik dla rodziców i młodzieży, Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
5. Ball J. (2016). Autyzm a wczesna interwencja: rzeczowe pytania, życiowe odpowiedzi. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
6. Bomba J., Józefik B. (red.), (2003), Leczenie anoreksji i bulimii psychicznej: co, kiedy, komu, Kraków: Polskie Towarzystwo Psychiatryczne.
7. Bomba J., (2007), Depresja młodzieńcza, [w:] Namysłowska I. (red.), Psychiatria dzieci i młodzieży, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Lekarskich.
8. Borkowska A. (2013). Zrozumieć świat ucznia z zespołem Aspergera. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
9. Bullock C. (2018). 100 pomysłów dla nauczycieli szkół podstawowych i ponadpodstawowych: wspomaganie uczniów z autyzmem. Gdańsk : Wydawnictwo Harmonia Universalis.
10. Carr A., (2004), Depresja i próby samobójcze. Sposoby przeciwdziałania i reagowania, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne
11. Charbick M. (2015). Dziecko z zespołem Aspergera. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
12. Chromik-Kovačs J., Banaszczyk I. (2017). Jak pracować z dzieckiem z zespołem Aspergera w domu i szkole: poradnik dla rodziców i nauczycieli. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
13. Cybulska R., Derewlana H., Kacprzak A., Pęczek K. (2017). Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego. Warszawa: ORE.
14. Cybulska R., Dryjańska J., Gotlin K., Kłoda M., Pomorska K., Pyzikiewicz A. (2017). Uczeń z zespołem Aspergera w szkole ogólnodostępnej. Warszawa: ORE.
15. Dłużniewska A. (2018). Praca z uczniami ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach ogólnodostępnych. Koncepcja szkolenia i materiały dla nauczycieli języka polskiego. Warszawa: ORE.

16. Firlej M., (2018), Nastoletnia depresja. Poradnik dla rodziców. Warszawa: Materiał opracowany w ramach ogólnopolskiej kampanii społeczno-edukacyjnej Forum Przeciw Depresji.
17. Gajdzica Z. (2011). Uczeń z niepełnosprawnością w szkole ogólnodostępnej. Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas.
18. Głódzowska J. red. (2011). Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole ogólnodostępnej. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne metodyczne. Warszawa: Wydawnictwo APS.
19. Grabowska A., Gębicka-Zdanewicz M. (red.) (2010). Uczeń niepełnosprawny w szkole ogólnodostępnej: budowanie systemu wsparcia i pomocy. Warszawa: Fundacja "Promyk Słońca".
20. Gruszczyńska B., Jarosz E., Kolankiewicz M., Lasocik Z., Pyżalski J., Sikorska M., Warzywoda-Kruszyńska W., (2017), Dzieci się liczą 2017. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”.
21. Grygier U. (2019). Edukacja włączająca w aspekcie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego. Z doświadczeń szkoły. Warszawa: ORE.
22. Jagielska G. (2010). Dziecko z autyzmem i zespołem Aspergera w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
23. Jagielska G. (2010). Dziecko z zaburzeniami odżywiania w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
24. Jegier A., Szurowska B. (2017). Umiejętności społeczne dzieci: kształtowanie rozwoju emocjonalno-społecznego dzieci w normie i dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
25. Jerzak M., Kołakowski A. (2015). ADHD w szkole : jak pracować z dzieckiem z zespołem nadpobudliwości psychoruchowej. Sopot: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
26. Knopik T. (2018). Diagnoza funkcjonalna. Planowanie pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Działania postdiagnostyczne. Warszawa: ORE.
27. Knopik T. (2018). Zafascynowani światem: efektywne wspieranie rozwoju zdolności i zainteresowań uczniów w codziennej praktyce szkolnej. Warszawa: ORE.
28. Kozdroń A. (2015). Zespół Aspergera: zrozumieć, aby pomóc. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
29. Krakowiak K. (red.) (2017). Diagnoza specjalnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych dzieci i młodzieży. Standardy, wytyczne oraz wskazówki do przygotowywania i adaptacji narzędzi diagnostycznych dla dzieci i młodzieży z wybranymi specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi. Warszawa: ORE.
30. Łaska B. (2019). Prawo oświatowe a edukacja włączająca. Warszawa: ORE.
31. Macander D., Todorovska-Sokołowska V. (2018). Rozpoznawanie sytuacji

- szkolnej i rodzinnej, w której rodzice wyjechali w celach zarobkowych za granicę. Diagnoza szkolna. Warszawa: ORE.
32. Mucha K. (2018). Przepisy prawa dotyczące planowania, organizacji i prowadzenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Warszawa: ORE.
 33. Namysłowska I. (2010). Dziecko z zaburzeniami psychicznymi w szkole. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
 34. Skałbani B. (2018). Dziecko z rodziny migracyjnej w systemie oświaty. Warszawa: ORE.
 35. Srebnicki T., Wolańczyk T. (2010). Dziecko z ADHD w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
 36. Szczepkowska K. (2019). Współpraca z rodzicami, czyli jak rozmawiać o edukacji włączającej. Warszawa: ORE.
 37. Szczepkowska K. (2019). Edukacja włączająca w szkole- szanse i wyzwania. Warszawa: ORE.
 38. Tarkowski Z. (2016). Dzieci z zaburzeniami zachowania, emocji i mowy. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia.
 39. Turno M. (2010). Dziecko z depresją w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów. Warszawa: ORE.
 40. Winter M. (2017). Zespół Aspergera: co nauczyciel wiedzieć powinien: poradnik nauczyciela, wychowawcy, pedagoga. Warszawa: Wydawnictwo Fraszka Edukacyjna.

Netografia

Seria „One są wśród nas” dotycząca problematyki dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wydawana jest przez Ośrodek Rozwoju Edukacji i dostępna jest do pobrania w formacie pdf.

Seria I

- [„Dziecko z padaczką w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z cukrzycą w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z hemofilią w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko przewlekłe chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z astmą w szkole i przedszkolu”](#)

Seria II

- [„Dziecko z zaburzeniami psychotycznymi w szkole”](#)
- [„Dziecko z depresją w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z zaburzeniami tikowymi w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z ADHD w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z autyzmem i Zespołem Aspergera w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z zaburzeniami odżywiania w szkole i przedszkolu”](#)
- [„Dziecko z zaburzeniami lękowymi w szkole i przedszkolu”](#)

Seria III

- [„Wybrane zagadnienia diagnozy psychologicznej dzieci i młodzieży w kontekście wielokulturowości oraz wielojęzyczności”](#)
- [Raport merytoryczny Edukacja włączająca – bilans otwarcia 2020](#)
- [Raport statystyczne. Edukacja włączająca w Polsce](#)
- [Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w edukacji włączającej](#)
- [Dziecko autystyczne i z zespołem Aspergera w przedszkolu i szkole. Włączanie do grupy rówieśniczej i tworzenie warunków sprzyjających uczeniu się](#)
- [Zróżnicowane potrzeby edukacyjne uczniów z Ukrainy. Jak na nie odpowiadać](#)

Zestawienie aktów prawnych

- Konwencja z dnia 20 listopada 1989 r. o Prawach Dziecka (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, z późn. zm.)
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169)
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. - Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. Nr 50, poz. 475)
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. - Karta Praw Osób z Autyzmem (M.P. poz. 682)
- Ustawa z dnia 15 czerwca 2012 r. o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. poz. 882)
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2018 r. poz. 996, z późn.zm.)
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 60, z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2018 r. poz. 1457, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. poz. 1591, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. poz. 1578, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci (Dz. U. poz. 1635)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie indywidualnego obowiązkowego rocznego przygotowania przedszkolnego dzieci i indywidualnego nauczania dzieci i młodzieży (Dz. U. poz. 1616)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 16 sierpnia 2018 r. w sprawie doradztwa zawodowego (Dz.U. 1675)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (Dz. U. poz. 649, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 marca 2017 r. w sprawie ramowych planów nauczania dla publicznych szkół (Dz.U. z 2017 r. poz. 703)

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. poz. 204, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 3 sierpnia 2018 r. w sprawie wykazu zajęć prowadzonych bezpośrednio z uczniami lub wychowankami albo na ich rzecz przez nauczycieli poradni psychologiczno-pedagogicznych oraz nauczycieli: pedagogów, psychologów, logopedów, terapeutów pedagogicznych i doradców zawodowych (Dz. U. poz. 1601)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie publicznych placówek oświatowo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, młodzieżowych ośrodków socjoterapii, specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodków wychowawczych, ośrodków rewalidacyjno-wychowawczych oraz placówek zapewniających opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania (Dz. U. poz. 1606)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. poz. 199, z późn. zm.)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 września 2017 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. poz. 1743)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 sierpnia 2017 r. w sprawie organizacji kształcenia oraz warunków i form realizowania specjalnych działań opiekuńczo-wychowawczych w przedszkolach i szkołach specjalnych, zorganizowanych w podmiotach leczniczych i jednostkach pomocy społecznej (Dz. U. poz. 1654)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 5 września 2017 r. w sprawie szczegółowych zadań wiodących ośrodków koordynacyjno-rehabilitacyjno-opiekuńczych (Dz. U. poz. 1712)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim (Dz. U. poz. 529)

Scenariusze zajęć

Godzina wychowawcza

TEMAT: „Boję się szkoły” – jak rozpoznać fobię szkolną?

CEL GŁÓWNY:

- Czym jest fobia szkolna i co jest jej istotą?

CELE SZCZEGÓŁOWE (Uczeń wie, potrafi):

- co to jest lęk jak się go definiuje;
- wymieni różne rodzaje lęków;
- co wpływa na nasze lęki;
- co wpływa na nasze zdrowie psychiczne?
- jak dostrzegać i pielęgnować swoje mocne strony;
- jak się uchronić przed pochopnym ocenianiem lęku przed szkołą;
- że fobia jest poważnym zaburzeniem
- uczeń potrafi na podstawie obserwacji ilustracji/osoby wyciągać wnioski dotyczące cech charakteru, upodobań, wykonywanej pracy, hobby;
- zmienić swoje zdanie na temat pewnej osoby, gdy spostrzeże, że było ono błędne;
- otwarcie dyskutować na postawiony problem;
- uczeń potrafi odróżnić strach od fobii;
- uczeń potrafi wyciągnąć wnioski.

METODY:

- praktyczna – zapisywanie zauważanych cech;
- oglądowa – obserwacja;
- słowna – dyskusja.

FORMY:

- indywidualna,
- zbiorowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- tablica multimedialna,
- prezentacja ppt,
- wydruki zadań do wykonania.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Ustalenie zasad pracy i współpracy.
2. Ćwiczenie integrujące (załącznik nr 1). Omówienie sposobu wykonania pierwszej części ćwiczenia. Każda osoba otrzymuje kartę z wizerunkiem i imieniem wymyślonej postaci; zadaniem każdego ucznia jest zastanowić się i odpowiedzieć zgodnie z własnym przekonaniem na postawione tam pytania. Po przeczytaniu wszystkich pytań, uczestnicy będą mieli za zadanie wpisywać odpowiedzi na pytania. Po każdej odpowiedzi kartka trafi do następnej osoby,

- zgodnie z kierunkiem ruchu wskazówek zegara. Po wyczerpaniu pytań przed każdym z uczestników będzie leżała charakterystyka osoby opisanej przez każdego z uczestników.
3. Prezentacja ppt: „Boję się szkoły” – jak rozpoznać fobię szkolną? przyczyny fobii szkolnej, skąd biorą się różnego rodzaju lęki i do czego mogą doprowadzić.
 4. Następnym zadaniem dla uczestników będzie zastanowienie się i wybranie 4 postaci, z którą mogliby się zaprzyjaźnić, z którą nie mają nic wspólnego, a która jest trochę podobna, a której chcieliby pomóc. (załącznik nr 2)
 5. Po tym ćwiczeniu krótki przerywnik energetyczny: uczestnicy stają w dwóch rzędach twarzami do siebie, ich zadaniem jest: mówić komplementy przez 10 sekund osobie, stojącej naprzeciwko, następnie przesuwamy się o jedno miejsce i znowu komplementy, miłe słowa aż do momentu, kiedy uczestnicy pierwszego rzędu wrócą na swoje początkowe miejsce. Następnie uczestnicy rzędu słuchającego zaczynają mówić komplementy swoim koleżankom i kolegom. Po tym ćwiczeniu krótka refleksja.
 6. Projekcja [podkastu o fobii szkolnej \(YouTube\)](#).
 7. Dyskusja.

Załącznik nr 1

Dostarczony materiał służył do wykonania ćwiczenia integrującego grupę, będącym swoistym „Studium przypadku” opisanego nastrojów panujących w klasie, rozpoczynający później rozważania na temat lęków szkolnych itp. Liczbę postaci dobieramy do liczby uczniów.

Mam na imię Pomponiusz

1. Kim jest ta osoba?
2. Co w tej chwili czuje?
3. Co lubi robić w wolnym czasie?
4. Czy lubi szkołę?
5. Za co lubi szkołę?
6. Za co szkoły nie lubi lub mogłaby nie lubić?
7. Co wywołuje jej złość?
8. Co wywołuje jej radość?
9. Czym lubi być zaskakiwana?
10. Czego się lęka?
11. Co wywołuje jej smutek?
12. Co lubi w innych ludziach?
13. Czego w innych ludziach nie lubi?
14. Czy lubi zwierzęta?
15. Jakiego zwierzę przygarnęłaby do domu?
16. Jaki sport lubi uprawiać?
17. Jakiej muzyki słucha?
18. Jakie filmy ogląda w wolnym czasie?
19. Co chciałbyś jej przekazać?
20. Jakie jest jej życiowe motto?

Załącznik nr 2

1. Wybierz osobę, z którą najbardziej mógłbyś się identyfikować.									
2. Wybierz osobę, która mogłaby zostać Twoim przyjacielem.									
3. Wybierz osobę, z którą kompletnie Ci nie po drodze...									
4. Wybierz osobę, której chciałbyś pomóc.									

Zajęcia z fizyki

TEMAT: „Mędrca szkiełko i oko, czyli poznajemy rodzaje soczewek.”

CEL GŁÓWNY:

- Poznanie rodzajów soczewek i możliwości ich wykorzystania.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

- wymienia rodzaje soczewek,
- kreśli promienie przechodzące przez soczewkę wypukłą i wklęsłą,
- dba o estetykę wykonywanych rysunków,
- wymienia przyrządy zawierające soczewki,
- sprawnie posługuje się teleskopem,
- nazywa elementy teleskopu,
- tłumaczy zagrożenie pożarem w przypadku pozostawienia w lesie szklanej butelki.

METODY:

- praktyczna (zajęcia warsztatowe z użyciem soczewek i teleskopu),
- pogładowa (dyskusja itp.),
- oglądowa (prezentacja, film),
- słowna (mini wykład).

FORMY:

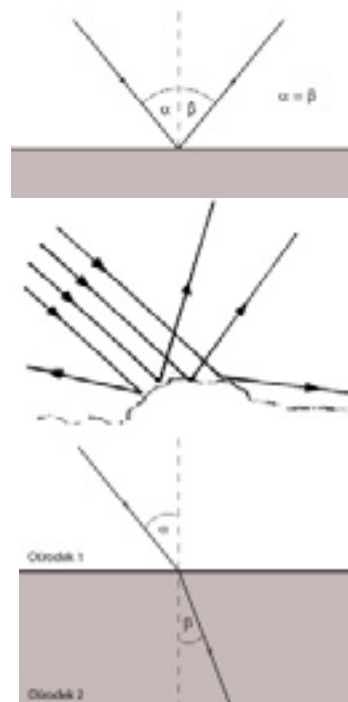
- indywidualna,
- zbiorowa,
- grupowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- soczewki,
- monitor interaktywny,
- laptop.

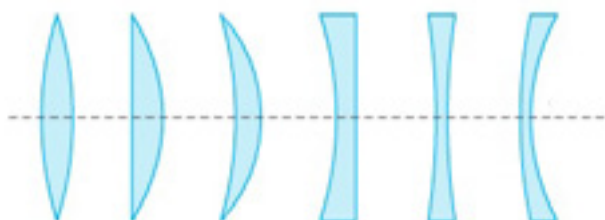
PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. Określenie celu zajęć, wprowadzenie w tematykę lekcji. Nawiązanie do zdobytej już przez uczniów wiedzy dotyczącej światła i jego rozchodzenia się. Jak rozchodzi się światło? W jakim ośrodku optycznym rozchodzi się światło? Co dzieje się ze światłem, kiedy napotka na swojej drodze przeszkodę? Co dzieje się ze światłem na granicy dwóch ośrodków optycznych o różnej gęstości?
2. Sprawdzenie i omówienie zadania wraz z uczniami; wspólne przypomnienie prawa odbicia i prawa załamania światła.

Uczniowie wspólnie z nauczycielem omawiają każdy z otrzymanych przedmiotów; nauczyciel ze szczególną uwagą omawia fragment zakrzywionej szklanej butelki i wprowadza w tematykę zajęć.

3. Uczniowie otrzymują do obejrzenia kilka różnych soczewek z prośbą o zastanowienie się, jak zachowa się światło, kiedy to konkretna soczewka będzie stanowiła przeszkodę na jego drodze?

Odpowiednio: dwuwypukła, płasko-wypukła i wklęśło-wypukła (skupiające), płasko-wklęśła, dwuwklęśła i wypukło-wklęśła (rozpraszające).

4. Na ekranie monitora (prezentacja) nauczyciel pokazuje przejście światła białego przez soczewkę wypukłą, uczniowie wnioskują, iż to soczewka skupiająca, bowiem widzą wszystkie przechodzące przez nią promienie skupione w jednym punkcie zwanym ogniskiem.
5. Film na podsumowanie dyskusji: [„Butelka może spowodować pożar w lesie!” \(YouTube\)](#).
6. Nauczyciel rozpoczyna rozmowę na temat narzędzi optycznych, które wykorzystują w swej konstrukcji soczewki? Jeżeli soczewka jest wykorzystywana w tego typu narzędziach, to jaki jest jej cel? – dyskusja
7. Krótkie podsumowanie tematyki zajęć.

Zajęcia z biologii

TEMAT: Jesteś tym, co jesz.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

CEL GŁÓWNY:

- Poznanie zasad zdrowego odżywiania.

CELE SZCZEGÓŁOWE:

- wyjaśnia, czym jest dieta;
- przedstawia zasady zdrowego odżywiania i stylu życia nastolatka;
- analizuje zalety i wady wybranych diet;
- planuje działania w celu modyfikacji swojego stylu życia.

METODY:

- praktyczna,
- pogładowa,
- słowna.

FORMY:

- indywidualna,
- zbiorowa,
- grupowa.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE:

- zasoby internetowe,
- monitor interaktywny,
- laptop.

1. Wprowadzenie do tematu (słowa Hipokratesa: „Twoje pożywienie powinno być lekarstwem, a twoje lekarstwo powinno być pożywieniem”) Rozmowa na temat sentencji. Uczniowie wymieniają się swoimi refleksjami. Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi, podkreślając wagę właściwego odżywiania.
2. Burza mózgów: „Na jakie parametry fizjologiczne należy zwracać uwagę, układając jadłospis?”
3. Klasa zapoznaje się z treścią e-materiału: [„Klasyfikacja i charakterystyka diet”](#)

Wybrana osoba definiuje pojęcie diety. Uczniowie charakteryzują wybrane typy diet. Oceniają ich zalety i wady.

4. Praca w zespołach: uczniowie komponują przykładowe posiłki właściwe dla każdego rodzaju diety. Wskazane osoby prezentują wyniki pracy grupy na forum klasy.
5. Uczniowie samodzielnie wykonują [ćwiczenia interaktywne nr 1-7](#).

Osoby chętne przedstawiają uzasadnienia poprawnie rozwiązanych zadań. Nauczyciel uzupełnia wypowiedzi uczniów, koryguje ewentualne błędy.

6. Klasa analizuje ilustrację przedstawiającą piramidę zdrowia oraz zasady zdrowego żywienia i stylu życia nastolatka. Wybrani uczniowie odpowiadają na następujące pytania: O czym informuje stożkowy kształt piramidy? Co jest podstawą piramidy? Które produkty powinny dominować w codziennej diecie? Które produkty należy spożywać najrzadziej? Których produktów należy unikać?
7. Uczniowie wykonują [ćwiczenie nr 10](#).
Określają właściwe sobie parametry i planują dla siebie tygodniowy jadłospis oraz formy aktywności fizycznej. Osoby chętne przedstawiają swoje propozycje na forum klasy.
8. Podsumowania najważniejszych informacji przedstawionych na lekcji oraz wyjaśnienia wątpliwości uczniów.

Indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny (IPET)

I. Metryczka	
Imię i nazwisko ucznia	
Rok urodzenia ucznia	
Podstawa założenia IPET nr i data wydania orzeczenia	
Rozpoznanie wynikające z orzeczenia	
Nazwa szkoły	
Oznaczenie etapu edukacyjnego	
Oznaczenie klasy	

II. Cele programu	
a. Cele edukacyjne.	Cele ogólne wynikające z realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego: Cele edukacyjne równoważne z celami wybranych programów nauczania: Cele wynikające ze szkolnego programu wychowawczego- profilaktycznego: Umiejętności:
b. Cele terapeutyczne.	

III. Zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów	
a. Nauczyciele pracujący z uczniem.	Zalecane warunki i formy wsparcia umożliwiające realizację indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych ucznia: 1. Uwzględnienie w procesie dydaktyczno-wychowawczym ograniczeń: 2. Zalecane działania ukierunkowane na poprawę funkcjonowania ucznia i wzmacnianie jego uczestnictwa w życiu szkoły:
b. Działania o charakterze: socjoterapeutycznym/ terapeutycznym.	
c. Działania o charakterze rewalidacyjnym.	
d. Psycholog.	
e. Logopeda.	

IV. Zakres i sposób dostosowań wymagań edukacyjnych do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia	
Dołączone załączniki z dostosowania wymagań z poszczególnych przedmiotów.	
Formy pracy. Metody pracy.	

V. Rodzaj i sposób dostosowania warunków organizacji kształcenia

VI. Zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami dziecka w realizacji programu

VII. Działania wspierające rodziców ucznia

VIII. Formy pomocy udzielane uczniowi - okres udzielania, wymiar godzin		
Formy pomocy	Tygodniowy wymiar godzin	Okres udzielania pomocy
Zajęcia rewalidacyjne		
Zajęcia terapeutyczne		
Zajęcia logopedyczne		
Terapia psychologiczna		
Zajęcia wyrównawcze		
a. Zajęcia socjoterapeutyczne /rewalidacyjne/inne ¹⁾		
b. Zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia lub z zakresu doradztwa zawodowego ¹⁾		
c. Wybrane zajęcia edukacyjne, realizowane indywidualnie z uczniem lub w grupie w zależności od indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, możliwości psychofizycznych ucznia, wskazanych w orzeczeniu ¹⁾		

1) Wypełnia się, gdy dotyczy ucznia

IX. Okresowa ocena efektywności podejmowanych działań

--

X. Ewaluacja

bieżąca obserwacja ucznia na zajęciach,
wywiad z rodzicami i uczącymi nauczycielami na temat postępów i trudności.

Data	Podpisy członków zespołu	Podpis dyrektora	Podpis rodzica

Wielospecjalistyczna ocena poziomu funkcjonowania ucznia

Imię i nazwisko	
Klasa	
Rok szkolny	
Data wykonania	

Zagadnienia	Informacje nt. ucznia
1. Indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne.	(w odniesieniu do danego ucznia, jego potrzeb, oczekiwań oraz niepełnosprawności, np. słabosłyszące, słabowidzące, niepełnosprawne ruchowe, z zespołem Aspergera)
2. Mocne strony, predyspozycje, zainteresowania, uzdolnienia.	
3. Funkcjonowanie w klasie, grupie rówieśniczej	
4. Zakres i charakter wsparcia ze strony nauczycieli, specjalistów, asystenta lub pomocy nauczyciela.	
5. Przyczyny niepowodzeń edukacyjnych lub trudności w funkcjonowaniu ucznia, w tym bariery i ograniczenia utrudniające uczestnictwo ucznia w życiu szkoły.	

1. Ocena efektywności udzielanej pomocy psychologiczno-pedagogicznej:

(Wypełnia wychowawca po konsultacji z zespołem. Pomocne pytania:

- Które z realizowanych form i sposobów pomocy były skuteczne? W jakim zakresie?
- Które z realizowanych form i sposobów pomocy były nieskuteczne? Dlaczego?
- Których form lub sposobów pomocy nie realizowano? Jaka była przyczyna zaniechania? Jakie metody pracy z uczniem zespół ocenia jako najskuteczniejsze?
- W jakim zakresie nastąpił progres, a w jakim zakresie nastąpił regres? Dlaczego?

2. Zalecenia do pracy:

(Co rekomenduje zespół na dalszy etap pracy z uczniem?)

Podpisy członków Zespołu	Podpis Dyrektora	Podpis rodzica

Recenzja

Poradnik metodyczno-dydaktyczny dedykowany pracy w zróżnicowanej grupie klasowej szkoły ponadpodstawowej jest czwartą, a zarazem ostatnią częścią mini poradników rozprawiających o idei edukacji wyłączonej w polskim systemie oświaty. Podobnie jak poprzednie części opatrzone jest przejrzystym spisem treści, słowniczkiem pojęć dotyczących inkluzji, specjalnych potrzeb edukacyjnych, związanej z włączaniem dokumentacji oraz najważniejszych aktów prawnych regulujących edukację postępowanie z uczniem, z poszanowaniem jego indywidualności.

Według autorki szkoła ponadgimnazjalna to największe skupisko różnorodności, którą trzeba zidentyfikować, i którą należy się odpowiednio zająć. A tę trudną rolę pełni w pierwszej kolejności nauczyciel. On bowiem otrzymuje pod opiekę ukształtowaną, prawie dorosłą osobę, która wkracza w nowe środowisko z własnym poczuciem wartości, z preferowanym stylem uczenia, pewnymi predyspozycjami, ale i świadomością własnych ograniczeń. To do nauczyciela należy docenienie tej autonomii, a jednocześnie wdrożenie odpowiednich strategii, w celu dalszego kompleksowego rozwoju, co doskonale oddają słowa Alberta Einsteina umieszczone na samym początku publikacji: „Nigdy nie uczę moich uczniów, staram się jedynie zapewnić warunki, w których mogą się uczyć”. Odwołując się do nich, autorka podkreśla, iż nauczanie

w szkole ponadpodstawowej to przede wszystkim stawianie na samorealizację i samorozwój ucznia. Nauczyciel jest jedynie wsparciem, niejako mentorem tego samodzielnego procesu. Aby kierowanie ogólnym rozwojem, niejednokrotnie już ukształtowanego mentalnie człowieka, było uwieńczone sukcesem, nieodzownym wydaje się być fakt odpowiedniego poznania ucznia. W skład elementów wartych zgłębienia wchodzi nie tylko uczniowskie zainteresowania i poglądy, ale również jego potencjał, mocne i słabe strony, trudności, czy dysfunkcje.

Wydawać by się mogło, iż młody człowiek, który dopiero co wybrał ścieżkę kształcenia w branżowej szkole I stopnia, technikum, liceum ogólnokształcącym, czy szkole przysposabiającej do pracy, dokładnie wie, czym chciałby zajmować się w przyszłości, i co go do realizacji tego celu powinno prowadzić. Okazuje się być zgoła odwrotnie. Niepewność ostatnich lat wywołana pandemią wirusa SARS CoV-2, wojną na Ukrainie, inflacją oraz ogólnie galopującym rozwojem technologii, powoduje tylko lęk oraz zniechęcenie. Zatem nauczyciele szkół ponadpodstawowych są mentorami osób, które nie koniecznie wiedzą do czego powinny dążyć. Kształcą przyszłych pracowników nieistniejących jeszcze zawodów. Jeżeli nawet chcieliby postawić na kształtowanie kompetencji miękkich tj. kreatywności, przedsiębiorczości, czy współpracy, to ciąży nad nimi obowiązek przygotowania młodzieży do egzaminów

zewnątrznych. Wówczas nauczyciele, nauka, czy szkoła okazują się być mocno stresogennymi czynnikami. Autorka poradnika wspomina, iż to właśnie w liceach ogólnokształcących diagnozuje się najwięcej osób z depresją, a w technikach - z uzależnieniem od technologii. Stąd różnice wśród uczniów szkół ponadpodstawowych to nie tylko status społeczny, religia, poglądy polityczne, orientacja seksualna, zainteresowania i predyspozycje, ale również szereg trudności. Problemy te wynikają z takich czynników jak: niepełnosprawność ruchowa, czy intelektualna, zaburzenia rozwojowe genetyczne, okołoporodowe, czy powypadkowe, ale także zaburzenia natury psychicznej i emocjonalnej. Oprócz wspomnianej depresji notuje się duży odsetek zaburzeń lękowych, w tym fobii szkolnej i ataków paniki, autoagresji, anoreksji i bulimii, czemu autorka poświęca nieco uwagi przy opisywaniu zróżnicowanych potrzeb rozwojowych młodzieży. Do poradnika dołączono również scenariusz zajęć z wychowawcą, który porusza tematykę właśnie fobii szkolnej.

W poradniku wspomniano także, że ustawa wymusza na dyrektorach szkół zatrudnianie specjalistów, w tym pedagogów, psychologów, oligofrenopedagogów, terapeutów, logopedów oraz pedagogów specjalnych na każdym etapie nauczania, także w celu pomocy młodym ludziom u progu dorosłości. Dodatkowym wsparciem dla nauczycieli i specjalistów zatrudnianych w szkołach mają być Specjalistyczne Centra Wspierające Edukację Włączającą, tzw. SCWEWy,

o których autorka wspomina w każdej z czterech części mini poradnika.

„Szkoła musi być nową jakością” – tak autorka konkluduje konieczność tworzenia przyszłego inkluzyjnego społeczeństwa, rozumiejącego, akceptującego i otwartego na różnorodność.

Mini poradniki stanowią pewną zgraną całość. Ich autorka jest spójna w poglądach, które głoszą szacunek dla każdego człowieka, bez względu na jego status, pochodzenie, poglądy, czy trudności. W myśl idei edukacji włączającej zaleca poszukiwanie nowoczesnych metod, form, czy pomysłów na pracę, w celu zindywidualizowania ścieżki nauczania. Jednocześnie, w każdym mini poradniku, dedykowanym konkretnemu etapowi edukacyjnemu, skupia się na najważniejszych jego aspektach, a zalecane przez nią metody pracy odnoszą się do konkretnego wieku ucznia.

Publikacja godna polecenia, tak do zapoznania się tylko z jedną jej częścią, jak i wszystkimi czterema pozycjami. Odbiorcami poradnika powinni być nie tylko czynni nauczyciele, czy specjaliści, ale również dyrektorzy szkół oraz rodzice. Dopiero spójne podejście do nauczania wszystkich podmiotów, od których zależy dobro ucznia, pozwoli temu długofalowemu procesowi przynieść oczekiwane rezultaty. Wynikiem tych działań powinno być zbudowanie przyszłego, zdrowego społeczeństwa, w całym jego spektrum różnorodności.

mgr Ewa Molenda

Notki autorskie

Autor: Justyna Jachimczyk-Miller – mgr pedagogiki specjalnej, nauczyciel dyplomowany z 30-letnim doświadczeniem zawodowym na wszystkich etapach edukacyjnych w szkole specjalnej jak i w szkole ogólnodostępnej (technikum, szkoła zawodowa 10 lat). Nauczyciel przedmiotów: matematyka, fizyka, geografia, doradca zawodowy i certyfikowany trener TUS.

Współautorka i współrealizatorka projektu pn.: „Żuławska Szkoła ćwiczeń”. Współautorka i współrealizatorka projektu pilotażowego wdrażającego Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą w Nowym Dworze Gdańskim. Ekspert ds. edukacji włączającej w tym projekcie.

Redaktor: Władysława Hanuszewicz – nauczyciel konsultant ds. wspomagania nauczycieli w zakresie pracy z uczniami niepełnosprawnymi i z zaburzeniami rozwoju. Specjalista w zakresie pracy opiekuńczo-wychowawczej i oligofrenopedagog. Lider edukacji włączającej województwa pomorskiego (lista ORE). Koordynator merytoryczny projektu „Regionalne wsparcie edukacji włączającej” w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Pomorza 2021-2027 w Pomorskim Ośrodku Doskonalenia nauczycieli w Słupsku.

Recenzent: Ewa Molenda – nauczyciel dyplomowany, oligofrenopedagog, nauczyciel wielu przedmiotów ścisłych, związany z nauczaniem od blisko 20 lat na wszystkich etapach edukacyjnych zarówno w szkole ogólnodostępnej (szkoła podstawowa, gimnazjum, liceum ogólnokształcące), jak i w szkole specjalnej (11 lat). Członek zespołu ds. realizacji projektu pilotażowego pn. Specjalistyczne Centrum Wspierające Edukację Włączającą w Nowym Dworze Gdańskim, autorka kilku programów doskonalenia nauczycieli, szkoleniowiec.

**Pomorski Ośrodek Doskonalenia
Nauczycieli w Słupsku**

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego

 76-200 Słupsk, Poniatowskiego 4a

 +48 59 84 23 567

 sekretariat@podn.slupsk.pl

 www.podn.slupsk.pl

ISBN: 978-83-88926-21-1

Fundusze Europejskie
dla Pomorza

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

URZĄD MARSZAŁKOWSKI
WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO